



Identifying the Dimensions, Components, and Indicators of the Right to the City: The Case of Isfahan City

Ghodratollah Norozi* 

Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Administrative Sciences and Economics, University of Isfahan, Isfahan, Iran

Seyed Ahmad Hosseininia 

Ph.D, Urban Planning, Islamic Azad University, Isfahan (Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran

1. Introduction

In the late 1960s, the concept of right to the city was introduced by the French theorist Henri Lefebvre. He viewed the city as a vast field, a dynamic stage for the realization of people's aspirations, and a site where revolutions against the status quo unfold. According to Lefebvre, the conflicts and struggles that occur in urban spaces serve as a manifestation of the right to the city, which he sees as an advanced form of citizens' rights. He argued that the right to the city is a kind of lawsuit, driven by citizens' feelings within urban policies, and aimed at securing people's rights. In addition to the right to participation, Lefebvre recognized the right of appropriation for

* Corresponding Author: gnoroozi@yahoo.com

How to Cite: Norozi, Gh & Hosseininia, A., "Identifying the Dimensions, Components, and Indicators of the Right to the City: The Case of Isfahan City", The Quarterly Journal of Public Law Research, Vol. 26, No. 86, (2025), 159 - 196. Doi: [10.22054/QJPL.2024.77105.2954](https://doi.org/10.22054/QJPL.2024.77105.2954).

citizens. These rights, he suggested, become accessible only when individuals move beyond their isolated existence and engage as active, participatory citizens. In this context, Lefebvre proposed the right to the city as the highest form of rights, encompassing all rights realized in urban life, including the right to freedom. When this right is universally acknowledged, it naturally encourages citizens to engage in its enjoyment and creation, fostering a sense of responsibility for controlling urban spatial and social relations. The idea of the right to the city has garnered considerable attention from theorists. This growing interest reflects how the right to the city has spurred numerous legal and urban discussions and, in practice, contributed to the emergence of social movements advocating for changes in economic policies and the protection of fundamental freedoms. The existence of numerous national laws, regulations, and international charters (e.g., the Universal Charter of the Right to the City) demonstrates the impact of these movements. Nevertheless, research indicates that the right to the city has been more extensively explored within urban engineering, urban planning, and sociology. It is thus essential to examine the topic from the legal perspective, given the increasing urbanization, the evolving needs of citizens, and the limitations of urban facilities. Moreover, the unbalanced development of cities, the challenges arising from marginalization, and the weak role of citizens in solving urban problems justify the need for legal scholars to prioritize this topic. These issues are also evident in Isfahan, Iran. For this reason, the present study aimed to examine the right to the city within the context of Isfahan.

2. Literature Review

The works of Henri Lefebvre and David Harvey are considered the primary references within the extensive literature on the topic. However, much of this literature originated from the efforts of non-legal experts. Concerning the Iranian context, Amerian (2015) explored the topic in his M.A. thesis titled *The Project Impact Assessment of 15 Khordad Street Pedestrian With a Focus on the Right to the City Discourse*. As another instance, *The Right to the City*

(Eslami & Alizadegan, 2020) is a Persian-language monograph treatment of the topic. None of these works are directly related to the concern of the present study in offering the understanding of the right to the city by examining its theoretical foundations with a focus on the mainstream literature. As a result, this study offers significant innovations for legal scholars and provides distinct insights compared to other writings on the right to the city.

3. Materials and Methods

The present research used the consensus index method, derived from the Delphi model, to assess the consensus, significance, and priority of variables. The consensus index measures the level of agreement among experts regarding the direction of changes, the significance level, or other characteristics of the factors under study. In this method, expert opinions on various factors and drivers are collected to determine their level of consensus on the future direction of changes in drivers, the likelihood of different scenarios and drivers, and the prioritization of drivers. Concerning the data collection, extensive discussions and dialogues were held with a group of experts, and their opinions were collected independently of each other. Their views were then analyzed, and the conclusions were presented back to them. The experts, unaware of each other's opinions, provided more detailed feedback in subsequent stages, considering the conclusions based on their own perspectives. Following the relevant standards, this process continued until the results were obtained. The results of expert opinions, along with the frequency of responses across different options, were analyzed using the consensus index formula. This formula yields a value between zero and $\pm N$, depending on the number and spectrum of options. A value closer to zero indicates a lack of consensus among experts, while a higher value signifies greater consensus. The current research presented this innovative approach as a societal need, offering a perspective distinct from conventional legal studies.

4. Results and Discussion

The prioritization results were obtained based on the average score for each item. All 16 components evaluated by experts and stakeholders were recognized as relevant. In the dimension of good urban governance, the components with the highest average scores were the right to participation (3.9), the right to access information (3.65), the right to justice and equality (3.59), the right to the rule of law (3.38), the right to effectiveness and efficiency (3.29), and the right to political stability and the fight against corruption (2.34). In the dimension of protection from danger, the components with the highest average scores were the right to health and safety (3.03), the right to special care (2.8), and the right to emergency preparedness (2.46). In the physical dimension, the highest-scoring components included the right to urban facilities and infrastructure (3.32), the right to housing (3.08), and the right to mobility and transportation (2.48). Finally, in the social dimension, the components with the highest average scores were the quality of life (3.55), basic needs (3.17), awareness and participation (2.87), and social cohesion (2.61).

5. Conclusion

Focusing on the right to the city, this study examined what dimensions, components, and indicators should be considered in the metropolis of Isfahan to improve the quality of urban spaces. It investigated how the relationship between people and the political and real aspects of the city can be regulated while respecting the right to the city. Although this research focused on Isfahan, it can serve as a foundation and model for similar studies in other cities.

Keywords: Right to the City, Urban Landscape, Henri Lefebvre, David Harvey, Participation

شناسایی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های حق بر شهر؛ مورد مطالعه: شهر اصفهان

استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

قدرت‌اله نوروزی* 

دانش‌آموخته دکتری شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان، اصفهان، ایران

سید احمد حسینی نیا 

چکیده

حق بر شهر از جمله حقوق شهروندی با ماهیت اجتماعی، سیاسی و حقوقی است که در آستانه پیوستن به حقوق بشر قرار دارد. این حق از مفاهیم جنجالی مطرح شده در دهه ۱۹۷۰ توسط هنری لوفور می‌باشد. این مفهوم در چند دهه گذشته مباحث حقوقی و شهری زیادی داشته و در عمل جنبش‌های اجتماعی متعددی را شکل داده که نتیجه آن صدور منشورهای حقوقی از جمله منشور جهانی حق بر شهر می‌باشد. هدف این مقاله، تدوین شاخص‌های تحقق حق بر شهر در اصفهان است. برای تدوین مولفه‌های آن از روش دلفی-خبره محور استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد تمام ۱۶ مولفه مورد ارزیابی، اینگونه پذیرفته شده‌اند. به ترتیب در بُعد حکمرانی خوب شهری، حق مشارکت (۳.۹)، دسترسی به اطلاعات (۳.۶۵)، عدالت و برابری (۳.۵۹)، قانونمندی (۳.۳۸)، اثر بخشی و کارایی (۳.۲۹)، ثبات سیاسی و مبارزه با فساد (۲.۳۴)، در بُعد حفاظت در برابر خطر، حق سلامت و ایمنی (۳.۰۳)، مراقبت‌های خاص، (۲.۸) آمادگی اضطراری (۲.۴۶)، در بُعد کالبدی، حق امکانات شهری (۳.۳۲)، مسکن (۳.۰۸)، تحرک و جابجایی (۲.۴۸)، در بُعد اجتماعی، حق کیفیت زندگی (۳.۵۵)، نیازهای اساسی (۳.۱۷)، آگاهی و مشارکت (۲.۸۷) و پیوستگی اجتماعی (۲.۶۱) بیشترین میانگین را داشته‌اند.

واژگان کلیدی: اجماع، حق بر شهر، خبره محور، دلفی، شهر اصفهان.

مقدمه

در دهه‌های گذشته همزمان با ظهور نئولیبرالیسم نوعی رنسانس شهری اتفاق افتاده که به تغییر جهان‌شمول حکمرانی شهری و ارتقای سطح حق‌های بشری منجر شده است. در واقع تغییر سیاست‌های اقتصادی از کینزی^۱ به نئولیبرالیسم، ماهیت و دستورکار جنبش‌های شهری را تغییر داده است. نئولیبرالیسم طرفدار رویه‌های اقتصادی و سیاسی بازار آزاد، حقوق مالکیت خصوصی و آزادی فردی است.^۲ بنابراین دولت باید کوچک باشد و به تعبیر هاروی^۳ «تنها تدارکات نهادی را فراهم سازد که به نفع حقوق مالکیت خصوصی، حاکمیت قانون و بازار آزاد باشد».^۴ از دیدگاه نئولیبرالیسم، بیشتر برنامه‌ریزی شهری به عنوان تحریف بازار زمین و افزایش هزینه‌های معامله از راه بوروکراسی شدن اقتصاد شهری دیده شده است که باید بوسیله مقررات‌زدایی و برونسپاری امور بازگردانده شود. در نتیجه، اصل برنامه‌ریزی به عنوان ابزاری برای اصلاح و جلوگیری از شکست بازار رد می‌شود و برنامه‌ریزی به عنوان یک شکل مینیمالیستی از مقررات فضایی برای ارائه اطمینان به بازار و تسهیل رشد اقتصادی به کار می‌رود.^۵ جاکوبسن^۶ (۲۰۰۷) و پک و تیکل^۷ (۲۰۰۲) معتقدند در این تحولات، بخش عمومی فعالیت‌های خود را محدود کرده، سیاست‌گذاری‌های اقتصادی و شهری به سمت مقررات‌زدایی^۸ حرکت کرده و بازساخت گسترده فضای شهری به نفع منافع خصوصی به وقوع پیوسته است. این مشخصه حکمرانی جدید شهرنشینی نئولیبرال به اعیان‌سازی عظیم فرآیندها منجر شده است.

1. Keynesian.

2. Weng Guilan, *Moving Towards Neoliberal(izing) Urban Space? Housing and Residential Segregation in Beijing* (Germany: LAMBERT Academic Publishing, 2014) at 34-35

3. Harvey.

4. David Harvey & Cuz Potter, *The Right to the Just City* (Routledge: New York, 2009) at 40-51.

5. Ian Wright. "Are We All Neoliberals Now? Urban Planning in a Neoliberal Era", 49th ISOCARP Congress, (2013), at 1-24.

6. Jacobson.

7. Peck and Tickell.

8. Deregulation.

در این زمینه «مفهوم حق بر شهر» در اواخر دهه شصت میلادی توسط هنری لوفور^۱ فیلسوف و جامعه‌شناس فرانسوی همزمان با سالگرد صدمین چاپ کتاب کاپیتال مارکس، درست قبل از شورش‌های انقلابی در پاریس، پراگ و بقیه اروپا و ایالات متحده ابداع شده است. یکی از بحث‌های پایه‌ای لوفور این بود که «شهر تجسم روی زمین است که نه تنها یک سایت واقعی است بلکه در یک سطح خاص بوسیله تفکر فهمیده و درک می‌شود، شهر مکان تنازع و روابط ستیزه‌جویانه است. شهر سایت امیال و انقلاب‌هاست».^۲ به اعتقاد بسیاری از اندیشمندان نظیر کولینگ^۳ (۲۰۰۸)، سوجا^۴ (۱۹۸۹) و شیلدز^۵ (۱۹۹۹)، تحلیل لوفور به یک انقطاع نسبت به دیالکتیک فکری ماتریالیسم تاریخی مارکسیسم ارتدوکس^۶ شکل داده است. لوفور فضا را ترسیم کرد و اظهار داشت دیالکتیک می‌تواند از "زمان" به "فضا" تغییر یابد.^۷ از دیدگاه وی حق بر شهر نوعی دادخواست احساساتی برای نوع رادیکالی و جدیدی از سیاست‌های شهری است. لوفور بیان داشته است حق بر شهر فقط «به‌عنوان حق بازآفرینی و تغییر شکل به زندگی شهری» ادراک می‌شود.^۸ او به دو حق اصلی تاکید کرده است: حق مشارکت و حق تخصیص.^۹ و^{۱۰} حق مشارکت، به شهروندان (ساکنان شهری) امکان می‌دهد تا به همه تصمیماتی دسترسی داشته باشند که فضای شهری را تولید می‌کند. تخصیص شامل حقوق دسترسی، تملک و استفاده از فضای شهری و مداخله در آفرینش فضای جدیدی است که نیازهای افراد را برآورده می‌سازد. پس منظور از حق مشارکت، مشارکت شهروندان در اداره امور شهر است. این مشارکت زمانی تحقق

1. Henry Lefebvre.

2. Charalampos Tsavdaroglou & Vaso Makrygianni, "The Right Against The City. Athens During the Era of Crisis", *Unveiling the Right to the City*, Vol. 13, No. 2, (2016), at 64-71.

3. Collinge.

4. Soja.

5. Shields.

6. Orthodox Marxism.

7. Vaso Makrygianni & Charalampos Tsavdaroglou, *The City of Crises* (Berlin: Akademischer Austauschdienst (DAAD), (2015), at 182-185.

8. R, Boer, J, Vries. op. cit.

9. Appropriation.

10. Henri Lefebvre, "Le droit à la ville. In: *L'Homme et la société*", Vol. 6, No. 1, (1967), à la p 29-35.

می‌یابد که شهروندان از حالت فردی و صرف زندگی در شهر به شهروندان فعال و مشارکت‌جو تبدیل شوند. شاید بهمین دلیل است که لوفور استدلال کرده است «حق بر شهر تجلی‌بخش خود به عنوان شکل عالی از حقوق است: حق آزادی تا خصوصی شدن در جامعه‌پذیری، سکونت و زیست، حق آفرینش تا مشارکت و تخصیص در حق بر شهر تجلی می‌یابند». به اعتقاد لوفور، حق بر شهر همه شهروندان را تشویق می‌کند تا در استفاده و تولید فضای شهری مشارکت نمایند؛ بر تولید فضای شهری به معنای کنترل بر روابط فضایی و اجتماعی شهری کنترل داشته باشند و بنابراین وزن فضای شهری، برابر با ارزش پولی آن است. وی استدلال کرده هنگامی که سیستم‌های اقتصادی به فضای شهری برای ارزش تبادلی آن ارزش می‌نهند شهر به عنوان مکان آفرینش پامال می‌شود.^۱

شهرها به شیوه‌های گوناگون به دنبال پاسخ به این مشکلات و برخورداری هر چه بیشتر همه شهروندان از حق بر شهر هستند تا شهروندان بتوانند در خصوص مسائل شهر اظهار نظر کنند و از این طریق در بهبود و ارتقای کیفیت زندگی خود مشارکت نمایند. به عبارت دیگر شهروندان با استفاده از این حق و با تکیه بر اجتماعی شدن فضای شهری می‌توانند نظرات خود را به مسئولین شهری منعکس و در شکل‌گیری منطقی محیط زندگی خود از طریق مشارکت و فرآیندهای دموکراتیک نقش شهروند فعال را ایفاء کنند. این پژوهش در شهر اصفهان بر پایه سیاست‌ها، برنامه‌ها و اسناد بالادستی بویژه پژوهش تدوین مولفه‌های سنجش حق بر شهر در کلان شهر اصفهان^۲ تهیه شده و به دنبال بهره‌مندی از گفت‌وگو حق بر شهر به عنوان چارچوبی برای تحقق خواست‌های گروه‌های اجتماعی مختلف و نمودهای فضایی برآمده از حق بر شهر است. این حق بر مواردی از جمله کنترل، مدیریت و تولید فضای شهر متناسب با نیازهای مردم، امکان حضور شهروندان در نحوه اداره شهر، تبادل و کنش اجتماعی بین شهروندان، تصرف و بهره‌وری از فضای شهر برای تمامی اقشار و گروه‌ها، دسترسی آسان به مراکز و فضاهای شهری، تداوم عملکردی بین مرکز و حومه شهر در فرایند طراحی و برنامه‌ریزی شهری و نظارت و کنترل بر اجرای

1. A Brown, "The Right to the City: from Paris 1968 to Rio 2010", Urban Knowledge in Cities of the South, Vol. 37, No. 3, (2011), at 1-8.

۲. سلمان انصاری زاده، تدوین مولفه‌های سنجش حق بر شهر در کلانشهر اصفهان (اصفهان: پژوهشی در اداره مطالعات معماری و برنامه‌ریزی معاونت شهرسازی و معماری شهرداری اصفهان، ۱۳۹۹).

پروژه‌های شهری برای بهبود کیفیت زندگی شهروندان با استفاده از این گفتمان تأکید دارد.

با این وصف باید گفت امروزه حق بر شهر یکی از حقوق بنیادین بشر در اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی بسیاری از کشورهاست، اما حقیقت این است که تاکنون متخصصین حوزه شهرسازی در این زمینه بیش از حقوق‌دانان گفته و نوشته‌اند، در صورتی که این حق ظرفیت آن را دارد تا به یکی از مباحث مهم حقوق شهروندی تبدیل شود؛ زیرا چنین حقی در مفهوم حق تصاحب فضای شهری به معنای حق ساکنان بر استفاده تمام و کمال فضای شهری در زندگی روزمره شهروندان تعبیر شده و شامل حق زندگی کردن، حق داشتن مسکن، بازی کردن، تصرف و استفاده فیزیکی از فضای شهری است و در مفهوم حق مشارکت نیز ناظر بر این است که شهروندان باید نقش اساسی و محوری در هر تصمیمی - در هر سطحی از تصمیم‌گیری که باشد - که منجر به تولید فضای شهری شود، ایفا کنند. باید به این نکته نیز توجه داشت که هر چند مبانی حق بر شهر در حقوق بشر نسل اول و دوم همچون حق حیات، حق مسکن مناسب، حق بر محیط زیست سالم، حق بر سلامتی و حق بر رفت و آمد آسان و ایمن تشکیل می‌دهد که تحقق آن نیازمند همکاری و تلاش دولت، نهادهای خصوصی و شهروندان^۱ نهفته است، ولی این حق فی‌الواقع از جمله حقوق بشر نسل سوم به حساب می‌آید و مبتنی بر اصل برابری و عدم تبعیض است، لذا همه ساکنان شهر باید از ارزش‌هایی که در این حقوق وجود دارد به طور جمعی و مساوی بهره‌مند شوند. این موارد و تغییر مفهومی حق بر شهر از یک مفهوم فلسفی و نظری به معنای واقعی زندگی مردم، نشان‌دهنده ضرورت تحقیق و اهمیت آن می‌باشد. علاوه بر آن ارتباط انسان با حیات حقیقی و سیاسی‌اش در شهر تا حدود زیادی آسیب دیده و این مسئله زمینه‌ساز ضدیت انسان با شهر شده است. برای تقویت این ارتباط و کاستن از میزان ضدیت شهروندان با شهر ضروری است تا بیش از همیشه افکار شهروندان را نسبت به تحقق این حق از طریق همکاری و تلاش آنها برای ساختن همه‌جانبه شهر برای مردم و بدست مردم که هدف همه جنبش‌های اجتماعی شهری و جنبش‌های ضد سرمایه‌داری

۱. ساناز کامیارراد، مهدی هداوند و صفرعلی کامیارراد، «حق بر شهر»، پژوهش حقوق عمومی، شماره ۷۰، دوره ۲۲، (۱۴۰۰)، ص ۲۶۴.

است، حساس نمود. این مقاله، متفاوت از سایر مقالات حقوقی از روش دلفی - خبره محور و بررسی‌های میدانی و تحصیل نتایج کمی و تبیین نسبی بحران شهر، از یک سو می‌خواهد با شناسایی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های حق بر شهر و حصول نتایج علمی بر اساس آمار، مردم را نسبت به احیای حق خود آشنا تا شهروندان در احیای زیست مشارکت‌جویانه شهری و بازگشت به بنیاد شهر، هویت واحد پیدا کنند و از سوی دیگر با مذاقه در مفهوم حق بر شهر و تاکید بر ظرفیت‌های لازم برای تقویت و رشد فرهنگ جامعه در شهر به جای رشد کمی شهرها، به ارائه الگویی برای ارتقای کیفیت فضاهای شهری بر مبنای حق بر شهر بپردازد. همچنین تبیین رابطه دوسویه بین مولفه‌های حق بر شهر و افزایش کیفیت فضاهای شهری از اهداف ویژه این مقاله است. پرسش این است که با در نظر داشتن مفهوم حق بر شهر در کلان‌شهر اصفهان، برای ارتقای سطح کیفیت فضاهای شهری چه ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌هایی باید مورد توجه قرار گیرد تا ضمن رعایت این حق، امکان تنظیم رابطه مردم با حیات سیاسی و حقیقی شهر فراهم شود؟

علاوه بر موارد فوق باید تاکید شود که این مقاله با سایر مقالات مشابه کاملاً متمایز است زیرا در اینجا ابعاد، معیارها و شاخص‌های حق بر شهر از منابع لاتین به خصوص مقالات علمی پژوهشی منتشر شده در مجلات معتبر استخراج گردیده و به روش دلفی و در چند بخش و با استفاده از شاخص اجماع برای تعیین اهمیت، قطعیت و اولویت ابعاد حق بر شهر که شامل بُعد حکمرانی خوب شهری از جمله حق مشارکت، حق دسترسی به اطلاعات، حق عدالت و برابری، حق قانونمندی، حق اثربخشی و کارایی، حق ثبات سیاسی و مبارزه با فساد و در بُعد حفاظت در برابر خطر از جمله حق سلامت و ایمنی، حق مراقبت‌های خاص، حق آمادگی اضطراری و در بُعد کالبدی از جمله حق امکانات شهری، حق مسکن، حق تحرک و جابجایی و در نهایت در بُعد اجتماعی؛ حق کیفیت زندگی، حق نیازهای اساسی، حق آگاهی و مشارکت و حق پیوستگی اجتماعی می‌باشد، استفاده شده است. این در حالی است که در مقالات بررسی شده در پیشینه تحقیق و سایر منابع این ابعاد با هم بررسی نشده‌اند.

از طرف دیگر معیارها و ابعاد و شاخص‌های فوق‌الذکر در این مقاله بومی‌سازی شده‌اند، در صورتیکه در سایر مقالات چنین چیزی وجود ندارد. نکته مهم و پایانی اینکه این ابعاد، معیارها و شاخص‌ها برای اینکه از جنبه ذهنی بودن خارج شوند و به صورت عینی و ملموس درآیند به صورت موردی و در محدوده معین یعنی شهر اصفهان مطالعه و پیاده‌سازی شده‌اند تا برای تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران مدیریت شهری جنبه کاربردی و اجرایی پیدا کند.

۱. مبانی نظری

۱-۱. فضا

فضا را می‌توان چگونگی سازمان‌یابی و تحول و تطور آن در زمان و مکان تلقی کرد که مورد توجه علوم جغرافیایی و مکاتب مختلف فکری آن قرار گرفته است. به عبارتی تنظیم نظام و روابط میان سکونتگاه‌ها و فعالیت‌های انسانی در سطح یک سرزمین به منظور نیل به جامعه‌ای کارآمد را می‌توان داعیه و آرمان قدیمی برنامه‌ریزی و تمام شاخه‌های آن دانست. سه دیدگاه عمده که در میان آرای فلسفی اهمیت بیشتری دارند و چارچوب‌های مفهومی را ارائه می‌دهند عبارتند از: موضع مطلق یا جوهری، موضع ربطی یا نسبی و موضع معرفت‌شناختی.^۱

فضا محصول نیروهای ایدئولوژیک و اقتصادی و سیاسی (قلمرو قدرت) است که به عاملی بنیادی در فهم سرمایه‌داری منجر شده است.^۲ همانگونه که زندگی روزمره به تسخیر سرمایه‌داری در آمده است، لوکیشن (یا تجسد فیزیکی) این زندگی روزمره – فضای شهری – نیز از تبعات و تأثیرات جریان سرمایه‌داری مصون نمانده است. در واقع هژمونی سرمایه‌داری به واسطه فضا از طریق هدایت پول به سوی ساخت‌وسازهای مسکونی، توسعه فضا و ... عملی می‌شود تا تفکیک و نظم‌بخشی به جامعه از طریق مداخله و کنترل ساختار و طرح فضاهای شهری تضمین شود. با در نظر گرفتن فضا به عنوان منبع اصلی تحلیل جریان

1. R, Diamond, T, F McQuade & J Qian, "The Effects of Rent Control Expansion on Tenants, Landlords, and Inequality: Evidence from San Francisco", American Economic Review, Vol. 109, No. 9, (2019), at 3375.

2. Christopher Towe, "IMF Policy Advice on Capital Flows: Multilateral Issues", International Monetary Fund, (2020), at 135-150.

سرمایه‌داری، لوفور تولید فضا را اصلی‌ترین سازوکار بقای سرمایه‌داری می‌داند. به عقیده او صنعتی شدن و توسعه سرمایه‌محور شهرها منجر به جایگزینی ارزش بهره‌وری (فضای اجتماعی و نمادین) با ارزش مبادله‌ای (فضای قابل خرید و فروش) شده است. لوفور^۱ همچنین استدلال می‌کند آنهایی که چگونگی بازنمایی فضا را کنترل می‌کنند، چگونگی تولید، سازماندهی و مصرف فضا را نیز در کنترل دارند. بنابراین، طراحی و برنامه‌ریزی به‌عنوان رشته‌ای علمی و به شدت حرفه‌ای، حرکتی مهم در راستای کنترل بازنمایی‌های فضا و همراه با آن کنترل کاربردهای فضایی کنش است.^۲ از طرفی، مفهوم فضا یکی از مفاهیم بنیادی در شهر است که از دیدگاه‌های مختلف تعاریف زیادی درباره‌اش وجود دارد، اما نزدیکترین تعریف از تولید فضا در طراحی محیط که بتوان بعد اجتماعی برای آن در نظر گرفت و آن را منطبق با نظریه تولید فضا بررسی کرد، تعریفی از راپاپورت است که می‌گوید وقتی محیطی طراحی می‌شود، چهار عنصر فضا، زمان، ارتباطات و معنی سازماندهی می‌شوند. «محیط ممکن است به‌عنوان یک سری از ارتباطات بین اشیاء و اشیاء، مردم و اشیاء و مردم و مردم دیده شود. اینها ارتباطاتی منظم و واجد الگو و ساختارند». به نقل از راپاپورت^۳ در نهایت از دید لوفور می‌توان تولید فضا را به لحاظ دیالکتیکی به سه بعد یا فرایند تقسیم کرد:

۱- فضای ذهنی یا ایدئولوژیکی که قلمرو دیسپلین‌های فکری است؛ ۲- فضای فیزیکی یا طبیعی که ما در آن زندگی می‌کنیم و ۳- فضای اجتماعی. در این بین به‌ویژه باید در نظر داشت که یکی از دلایل تداوم سرمایه‌داری در سده بیستم، انعطاف در ساخت و بازسازی روابط فضا و اقتصاد فضای جهانی بوده است. لوفور دیالکتیک فضایی خود را چنین توضیح می‌دهد: «تز» که بر اساس آن فضا امری مادی است (تعریف شده، تحلیل شده و کمی شده)، «آنتی‌تز» که فرایند درگیری روابط اجتماعی بین مردم و بین مردم با چیزها در فضا است و «سنتز» آن، که همان فضای سرمایه‌دارانه تولید شده است بنابراین و بر اساس

1. Henri, Lefebvre. op. cit. at 141-154.

2. R Fernandez & Aalbers, "Housing and Capital in the Twentyfirst Century: Realigning Housing Studies and Political Economy", *Housing, Theory and Society*, Vol. 34, No. 2, (2017), at 151-158.

3. Rapoport, A, *Housing and Identity: Cross-Culture Perspectives* (New York: Holmes and Meier, 1982) at 140.

چارچوب نظری مطرح شده، می‌توان گفت که طراحی و سازماندهی فضا با ایجاد روابط دانش و قدرت، بر ساختار و روابط اجتماعی تأثیر می‌گذارد و فضایی را تولید می‌کند که هم بُعد فیزیکی و هم بُعد اجتماعی دارد.^۱

جدول شماره ۱- دیدگاه فلسفی در مورد فضا

دیدگاه	موضع فضایی
در این موضع، فضا جوهری مستقل است که واجد صفاتی از خود می‌باشد. فضا از صفات خاصی برخوردار است چون پیوسته، کمی، قابل نفوذ و ثابت است. ^۲	موضع مطلق یا جوهری (وجود بالذات)
فضا در اندیشه ربطیون، امری است نسبی، راهی است برای آگاهی از روابط بین عناصر فیزیکی. فضا تنها می‌تواند به مثابه رابطه بین اشیا وجود داشته باشد. ^۳	موضع نسبی از فضا (وجود بالعرض)
فضا معرفتی پیشینی و مقوله‌ای ذهنی است که شناخت را امکان‌پذیر می‌سازد. زمان و فضا اشکال ذهنی ادراک مستقیم هستند که محسوسات در ترکیب با آنها مدرکات را می‌سازند و مقولات علیت، ضرورت و ... اشکال ذهنی تفکرند که مدرکات در ترکیب با آنها مفاهیم و قضایا را شکل می‌دهند. ^۴	موضع معرفت شناختی از فضا

۲-۱. مفهوم حق بر شهر

مفهوم حق بر شهر را نخستین بار هنری لوفور مطرح کرد. او در سال ۱۹۶۸ مقاله‌ای با عنوان (Le Droit à la ville de) نوشت. وی حق بر شهر را حق به اختصاص دادن فضای شهری و استفاده از آن، حق به مشارکت در تولید و بازتولید فضای شهری، حق به سکونت شهری، حق به اطلاع یافتن، حق به یادگیری و آموزش، حق به استفاده از خدمات گوناگون شهری، حق به گذران اوقات فراغت، حق به کار، حق به سلامت، حق به استفاده از مکان‌ها برای ملاقات، حق تعامل و مبادله و حق به شفافیت در حکمرانی شهری می‌داند.^۵ دیوید

1. Henri Lefebvre. op. cit. at 29-35.

2. C. Badarınza & T. Ramadorai, "Home Away from Home? Foreign Demand and London House Prices", Journal of Financial Economics, Vol. 130, No. 3, (2018), at 512-514.

3. David Autor et al., "Importing Political Polarization? The Electoral Consequences of Rising Trade Exposure", American Economic Review, Vol. 110, No. 10, (2016), at 65.

4. Ibid. at 71.

5. Ibid. at 34-35.

هاوری دامنه این حق را توسعه داده و بیان می‌کند که حق بر شهر چیزی ورای آزادی فردی در استفاده از تسهیلات شهری است. این ایده فرصتی است برای شهروندان تا از فرصت تغییر شهر به تغییر خویشتن بپردازند؛ زیرا حق بر شهر حقی است برای تغییر خود از طریق تغییر شهر.^۱ حق بر شهر نه تنها یک حق فردی نیست بلکه یک آزادی بدیهی است برای همه شهروندان با گروه‌های متفاوت اجتماعی و طبقاتی، زیرا فرآیند تغییر شکل شهر و روابط تولیدی فضا در آن محصول فرآیندهای مشارکتی میان همه اعضا و گروه‌های اجتماعی می‌باشد.^۲ وی حق بر شهر را حق به حیات شهری برای همه شهروندان، حق به مشارکت شهروندی، حق به هدایت برابر و حق به استفاده از فضاهای عمومی و خصوصی شهری می‌داند.^۳ بیشتر اندیشمندان اجتماعی و حقوقی نظر لوفور را در خصوص حق بر شهر گسترش داده‌اند و آن را به‌عنوان ضرورت «بازتفکر رادیکالی روابط اجتماعی سرمایه‌داری، ساختار فضایی شهر و فرضیه‌های دموکراسی لیبرال» تفسیر نموده‌اند.^۴ حتی گفته شده کنترل تولید فضا تنها اتخاذ تصمیم درباره اجزای فیزیکی فضای شهری نیست، بلکه قلمرو این کنترل می‌خواهد روابط اجتماعی- فضایی، احساس تعلق و امنیت خاطر کسانی که در شهر سکونت دارند را پوشش دهد و به همه شهروندان بگوید شما حق دارید در تصمیمات مربوط به فضاهای شهری در همه سطوح مداخله کنید. به عبارت دیگر بر اساس این نگاه، حق بر شهر نوعی خود اداره‌گری به حساب می‌آید تا شهر را به محل خدمت به شهروندان تبدیل کند نه مرکز سلطه بر آنها.^۵

به باور پورسل^۶ (۲۰۰۲)، حق بر شهر می‌تواند به‌عنوان یک ابزار در رنسانس علیه جهانی‌سازی نئولیبرال مطرح شود که دیدگاه‌های آن به کاهش سطوح دموکراسی،

۱. سید محسن حبیبی و مریم امیری، «حق بر شهر؛ شهر موجود و شهر مطلوب آنچه هست و آنچه باید باشد»، مجله پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران، شماره ۲، دوره ۵، (۱۳۹۴)، صص ۳۰-۹.

3. David Harvey, "The Right to The City", New Left Review, Vol. 53, No. 4, (2008), at 23-40.

4. David Harvey, "The Right to the City", International Journal of Urban and Regional Research, No 4, (2003), at 939-941

5. Laurence Costes, "Le Droit à la ville de Henri Lefebvre : quel héritage politique et scientifique?", Espaces et sociétés, (2010), No. 1-2, at 177-191.

6. Mark Purcell, *Recapturing Democracy: Neoliberalization and the Struggle for Alternative Urban Futures* (London: Routledge, 2008) at 55.

1. Purcell.

ناعدالتی روزافزون و مسائل اجتماعی بیشتر منجر شده است. حق بر شهر یک طرح جامع یا بدیل کامل نیست بلکه «نوع جدیدی از سیاست‌های شهری» است که به‌طور کامل شیوه‌های تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در شهر را تغییر داده و در صورت تحقق آن، آغاز یک انقلاب شهری به حساب خواهد آمد.^۱

مارکوزه^۲ (۲۰۰۹) نیز حق بر شهر مورد نظر لوفور را با این مضمون توصیف کرده است: مردم در شهر با کنش‌ها و رفتارهای مختلف نیازهای خود را مطرح می‌کنند، برخی برحسب ضرورت اعتراض می‌کنند و برخی دیگر سطح خواسته‌های خود را ارتقا می‌دهند تا شاید بتوانند آنچه به‌عنوان یک شهروند، حق خویش می‌پندارند بدست آورند.^۳ او اظهار داشته که افزایش تقاضای حق بر شهر توسط مردم و افزایش مطالبه‌گری آنها ناشی از اقدامات ظالمانه‌ای است که نسبت به آنها شده است.^۴ این نگاه‌ها نشان می‌دهد که موضوع حق بر شهر در سال‌های اخیر شاهد یک رنسانس بوده و بوسیله پژوهش‌های دانشگاهی مختلف بررسی شده و به‌عنوان یک مفهوم معتبر به خصوص در پرتو توسعه نئولیبرالیسم در سه دهه گذشته باقی مانده است. مانیفست حزب «حق بر شهر» کامینیز^۵ بر شهروندان، فضای عمومی، املاک و مستغلات خصوصی، خدمات اجتماعی، توسعه فضای سبز و کارآفرینی نوآورانه متمرکز شده است. در چارچوب این دیدگاه، شهر از دیدگاه کامینیز «به‌عنوان یک آفرینش اشتراکی تلقی می‌کند و می‌گوید این حق توسط ساکنان، بازدیدکنندگان و هر کسی خلق می‌شود که در شهر زندگی و کار می‌کند و ثروت واقعی خود را ایجاد می‌نماید».^۶ دقت در این نظرات، احساس تعلق به شهر و درگیر شدن شهروندان در ساخت و ساز امور جامعه و شکل‌گیری یک هویت جمعی را ساماندهی می‌کند. خروجی این انگیزش توانمند می‌تواند به شهروندان کمک کند تا با مشارکت فکری، مالی، اجرایی، فرهنگی، اجتماعی، آموزشی و سیاسی نقش شهروندی خویش را

2. Laurence Costes, "Le Droit à la ville de Henri Lefebvre: quel héritage politique et scientifique?", *Espaces et sociétés*, (2010), No. 1-2, at 177-191.

3. Marcuse.

3. Peter Marcuse, "From Critical Urban Theory to the Right to the City", *City*, Vol. 13, No. 2-3, (2009), at 185-197.

5. *Ibid.*, at 191.

6. Kaminis.

7. G Kaminis, "The Right To The City": 9 Priorities for Athens, Athens: [manifesto of Campaign Trail] [in Greek] Retrieved from: www.gkaminis.gr, (2010a), at 1-16.

به عنوان شهروند فعال ایفا نمایند. بر همین اساس کامینیز بیان داشته است: «من به ادارک مشترکمان رجوع می‌کنم که اساسا زندگی در شهر به معنای مجتمع شدن حقوق است. حقوقی که همواره با هجمه‌ها و حمله‌های سنگین مواجه بوده است. از حق تحرک در فضای عمومی بدون محدودیت‌های زمانی و فضایی، تا حق کار، اموال شخصی و آزادی آفرینش. برای همه ما، تقاضا کردن از شهر به معنای تقاضای حق‌مان از شهر است. همه حقوق برای تمام انسان‌هاست. ما خواهان و خواستار یک شهر متمدن هستیم که درهای آن بر روی شهروندان و جهان باز و گشوده باشد»^۱.

در همین راستا ائتلاف جهانی سکونت‌گاه‌ها، حق بر شهر را حق به سطحی از سکونت که شبکه‌ای از تعاملات اجتماعی را تسهیل می‌نماید، حق به انسجام اجتماعی و ساخت اجتماعی (اشتراکی) شهر و زندگی شهری؛ حق زندگی در شهری از اتحاد در عین تفاوت و تضاد؛ حق به همزیستی مسالمت‌آمیز؛ حق به دسترسی و اثرگذاری بر تصمیمات شهرداری و هر نهاد ذینفع دیگر در شهر و سرانجام حق به حقوق برابر در مصرف فضاهای شهری می‌داند.^۲ مارک پورسل نیز حق بر شهر را حق به اختصاص دادن فضای شهری جهانی و استفاده از آن، حق به مشارکت در تولید و بازتولید فضای شهری جهانی، حق به مشمولیت اجتماعی در شهر جهانی، حق به استفاده از خدمات شهری برای همه کاربران شهر جهانی می‌داند.^۳ بنابراین حق بر شهر مفهومی است که اندیشمندان و صاحب‌نظران گوناگونی درباره آن اندیشیده و نظرات متفاوتی را بیان کرده‌اند. لوفور معتقد است نه ساختمان بلکه شهر است که موجب ایجاد و شناخت می‌شود.^۴ همچنین به نظر می‌رسد او حق بر شهر را به شهروندان محدود نمی‌کند بلکه شهرنشینان را نیز مستحق چنین حقی می‌داند. بر اساس این برداشت است که او می‌گوید؛ حق بر شهر برای تمام افراد وجود دارد چه شهروند رسمی باشند و چه غریبه. وی برای حق بر شهر دو مولفه قائل است. اول

1. G Kaminis, "The Right To The City", The List of Candidates, (2010b), at 55-61.

2. Ana Sugranyes & Charlotte Mathivet, Cities for All Proposals and Experiences towards the Right to the City, (Santiago: Habitat International Coalition (HIC), 2013) at 420-431.

3. Mark Purcell, "Excavating Lefebvre: The Right to the City and Its Urban Politics of the Inhabitant", GeoJournal, Vol. 58, No. 2, (2002), at 99-108.

۴. لادن رهبری و محمود شارع‌پور، «جنسیت و حق بر شهر: آزمون نظریه لوفور در تهران»، مجله جامعه‌شناسی ایران،

حق اختصاص دادن به خود یعنی حق استفاده کامل از فضای شهری در زندگی روزمره، به عبارت دیگر حق بر شهر، حق زندگی کردن است و دوم حق مشارکت که حق دخیل بودن ساکنان شهر در تصمیم‌گیری نسبت به فضای شهری در هر سطحی از تصمیم‌گیری می‌باشد.^۱ شهر به عنوان یک موجود زنده با مشارکت‌های متنوع و متعدد شهروندان می‌تواند به حیات خود برای خدمت‌رسانی به شهروندان و رفع نیازهای متنوع آنها تداوم بخشد. پس برای تحقق این مشارکت‌ها باید همه شهروندان در مقابل شهر احساس مسئولیت کنند. البته شهر نیز معنای خاص خود را دارد، به تعبیری شهر نمودار احتیاجات اقتصادی و اجتماعی آدمی است و بر اساس این نیازها گسترش می‌یابد.^۲ به همین دلیل است که هاروی عقیده دارد حق بر شهر حقی است که به هر کسی اجازه می‌دهد شهری را بسازد که مطابق با نیازهای فرد به او خدمات‌رسانی کند.

قوانین جمهوری اسلامی ایران از جمله قانون تقسیمات کشوری نیز به این موضوع در ماده ۴ در خصوص تعریف شهر چنین اشاره کرده است: شهر محلی است با حدود قانونی که در محدوده جغرافیایی بخش واقع شده است و از نظر بافت ساختمانی، اشتغال و سایر عوامل دارای سیمایی با ویژگی‌های خاص خود بوده به طوری که اکثریت ساکنان دائمی آن در مشاغل کسب، تجارت، صنعت، کشاورزی، خدمات و فعالیت‌های اداری اشتغال داشته و در زمینه خدمات شهری از خود کفایی نسبی برخوردار و قانون مبادلات اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی حوزه جذب و نفوذ پیرامون خود بوده و حداقل دارای ده هزار جمعیت باشد.^۳ با این تعاریف به نظر می‌رسد حق بر شهر به همه شهروندان این اجازه را می‌دهد تا گونه‌هایی از شهر را که مورد علاقه و پسند آنها است بسازند. به گفته هاروی حق بر شهر تنها حق بهره‌مندی از شهر موجود نیست، بلکه حق تبدیل کردن شهر به یک موجود کاملاً متفاوت نیز می‌باشد.^۴ سوزان فاین اشتاین با نگاهی دیگر و بر اساس بخش دیگری از نیازهای شهروندان می‌گوید؛ حق بر شهر حقی است که شامل سه مولفه

1. Laurence Costes, "Le Droit à la ville de Henri Lefebvre: quel héritage politique et scientifique?", *Espaces et sociétés*, No. 1-2, (2010), 140-141. at 177-191.

۲. غلامرضا کامیار، شهر در پرتو قضایی (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۵) ص ۲۵.

۳. ماده ۴ قانون تقسیمات کشوری.

1. David Harvey, "The Right to the City", *New Left Review*, Vol. 53, No. 4, (2008), at 23 – 40.

دموکراسی شهری مبتنی بر مشارکت، برابری برای بروز عدالت شهری و تنوع می شود و بر توزیع برابر منابع میان افراد تاکید می کند.^۱

مفاهیم حق بر شهر به دلیل نیاز مبرم به امکان ساخت گونه دیگری از فضا در واقع ریشه در چارچوب های حقوق بشری دارد.^۲ با توجه به نظرات ارائه شده و اعتقاد به مشارکت اجتماعی شهروندان در ساختن شهر و حفظ و نگهداری آن برای خدمت رسانی به همه، می توان گفت حق بر شهر یک حق اجتماعی برای تمامی ساکنان شهر به ویژه گروه های آسیب پذیر و محروم می باشد و محرومیت این گروه ها بیش از فقر مادی و زندگی در حاشیه های شهر، به حاشیه رانده شدن آنها در فرآیند تصمیم سازی و تصمیم گیری در امور شهر است. با این وصف حق بر شهر به دنبال دخیل ساختن حداکثری این افراد در تصمیم سازی و دسترسی به اطلاعات می باشد.^۳

حق بر شهر بالاترین سطح شهروندی را تحقق می بخشد و به گونه ای حقوق بشر را به رسمیت می شناسد. البته منشور جهانی حق بر شهر نیز در راستای همین دیدگاه شکل گرفته تا این حق را در دایره حقوق بشر در آورد و اینگونه زندگی آحاد بشر را در حوزه شهری با رفاه اجتماعی و تولید اجتماعی فضا و مدیریت اجتماعی سکونت گاه ها همراه سازد. تحقق این نظر می تواند باعث ایجاد مدیریت دموکراتیک شهر از طریق مشارکت "مستقیم" جامعه در برنامه ریزی و حکمرانی و توانمندسازی حاکمیت محلی و نهادهای اجتماعی گردد. این کار با استفاده از اجتماعی شدن فرآیند شهر و مالکیت شهری که در واقع ترجیح منافع اجتماعی بر حقوق و منافع فردی است، استفاده پایدار و اجتماعی از فضاهای شهری را شکل می دهد.^۴ به باور سوزان فاین اشتاین^۵، حق بر شهر گفتمانی برای ترسیم یک شهر ایده آل می باشد که مطالباتی در حوزه های مختلف زندگی شهری دارد. در این بین از اصلی ترین مطالبات این جریان در فضای شهری دسترسی به سه مؤلفه اصلی تشکیل دهنده

2. Susan S., Fainstein, "The Just City", International Journal of Urban, Vol. 18, No. 1, (2014), at 1-18.

3. David Harvey, Ibid.

۴. محمد عامریان، ارزیابی اثرات پروژه محور پیاده ۱۵ خرداد با تاکید بر گفتمان حق بر شهر، پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری دانشگاه تربیت مدرس، (۱۳۹۴)، ص ۱۰۹.

1. Ana Sugranyes & Charlotte Mathivet, op. cit. at 420-431.

2. Fainstein Susan S.

آن می‌باشد. این مولفه‌ها عبارتند از: دموکراسی شهری^۱، برابری و تنوع. از دیدگاه کمیته بین‌المللی نجات (۲۰۱۷)، حق بر شهر به توانایی ساکنان شهری برای دسترسی ایمن و عادلانه به خدمات عمومی و اجتماعی، فرصت‌های خودکفایی، تحصیلات، اشتغال و محیط‌های امن و خوشایند و دلپذیر برای سکونت اطلاق می‌گردد.^۲ دقت در این نظرات نشان می‌دهد اولاً مفهوم حق بر شهر، چشم‌انداز مشترکی برای پژوهش در مطالعات شهری و سایر علوم اجتماعی از جمله حقوق گردیده است.^۳

ثانیاً امروزه حق بر شهر چیزی فراتر از آزادی‌های شخصی و دسترسی به منابع شهری شده است، به عبارت دیگر حق بر شهر حقی است که ما می‌توانیم از طریق آن با حق تغییر شهر رفتار خودمان را تغییر دهیم زیرا این یک حق فردی نیست، بلکه حقی است مشترک و جمعی که با بهره‌مندی درست و کامل از آن می‌توان به فرایندهای شهرنشینی شکل جدیدی داد. شاید به همین دلیل است که لوفور از حق بر شهر «به‌عنوان پروژه انقلابی جهان امروز» تعبیر کرده است.^۴ حق بر شهر هنری لوفور بر اساس «اتوجسشن»^۵ استوار است که به «مشارکت دموکراتیک، خود-مدیریت کارگران و کنترل سرنوشت عادی مردم» اطلاق می‌شود و باید به طور دائم درباره آن بحث و گفتگو شود و در اجرای آن توقف و خللی ایجاد نگردد. کلید تحقق این امر «هماهنگی و همیاری مردم برای مخالفت با قدرت مطلق دولت و سرمایه‌های چندملیتی» است.^۶ هاروی حق بر شهر لوفور را که یکی از حقوق جمعی است، منشأ بسیاری از جنبش‌های اجتماعی جهان می‌داند و برای تعریفی موجز از آن از تعریف شهر رابرت پارک^۷ وام می‌گیرد که شهر جهانی را آفریده بشر

1. Urban Democracy.

2. *The Right to the City for Urban Displaced A Review of the Barriers to Safe and Equal Access to the City for the Displaced Residents of Dar es Salaam* (London: International Rescue Committee, 2017) at 46.

۳. رضا اسلامی و فرانک علیزادگان، حق بر شهر، چاپ اول (تهران: موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی، شهر دانش، ۱۳۹۹) ص ۱۵.

4. Mark Purcell, "Possible Worlds: Henri Lefebvre and the Right to the City", *Journal of Urban Affairs*, Vol. 36, No. 1, (2014), at 141–154.

5. Autogestion

6. Shin Hyun Bang, "Right to the City and Critical Reflections on Property Rights Activism in China's Urban Renewal Contexts", *Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics*, (2011), at 20.

7. Robert Park.

می‌داند که بشر محکوم به زندگی در آن است و بدون داشتن آگاهی از ماهیت کار، خود را بازآفرینی می‌کند. بنابراین حق بر شهر را «فراتر از آزادی فردی برای دسترسی به منابع شهری و حق تغییر خودمان توسط تغییر شهر»^۱ می‌داند. این تعریف را در کتاب شهر شورشی تغییر می‌دهد و حق بر شهر را حق تغییر و بازآفرینی شهر فراتر از خواسته‌های درونی ما تعریف می‌کند.^۲ وی این حق را بیش از پیش حقی جمعی می‌داند و آن را بارزترین و در عین حال فراموش‌شده‌ترین حقوق بشر می‌داند که برای درک آن می‌بایست چگونگی بازآفرینی بشر در طول تاریخ توسط فرآیند شهری‌شدن را تشریح کرد. وی روند رشد شکفت‌آور شهری‌شدن را در صد سال اخیر به این معنی می‌داند که ما بارها بدون این که بدانیم چرا و چگونه، بازسازی شده‌ایم و این بازسازی وضع بشر را بدتر کرده است.

هاروی در مقاله و کتاب خود دیدگاه مارکسی را نسبت به شهر بیان می‌دارد و آن را محصول تمرکز جغرافیایی و اجتماعی مازاد تولید می‌داند و شهری‌شدن را پدیده‌ای طبقاتی معرفی می‌نماید. این جاست که شهرها از انسان گرفته می‌شود و وارد چرخه‌های انباشت سرمایه می‌شود و گواه این روند مشابهت منحنی رشد سرمایه‌داری در طول زمان با منحنی رشد شهری‌شدن جمعیت جهان است.^۳ هاروی در این جا موانعی را بر سر راه سرمایه‌دار برای گسترش فعالیت سودآور برمی‌شمرد و نیاز عبور از این موانع را عامل محرک شهری‌شدن سرمایه‌داری می‌داند و از طرفی دیگر این رشد را عاملی برای شکل‌یافتن ناآرامی‌های شهری بیان می‌کند اما این بار نه از طریق تنها طبقه کارگر بلکه از طریق طبقه متوسط نظیر فمینیست‌ها در آمریکا و دانشجویان در فرانسه در دهه ۷۰. تحول دیگر رشد شهری‌شدن که در ابقای سرمایه‌داری نقش بازی می‌کند جهانی‌شدن فرآیند شهری‌شدن است که رفته‌رفته این جریان منجر به تغییرات در سبک زندگی شده است. وی استدلال می‌کند که «در جهانی که مصرف‌گرایی، گردشگری و صنایع فرهنگی و دانش‌پایه تبدیل به جنبه‌های اساسی اقتصاد سیاسی شده‌اند»، کالایی‌شدن کیفیت زندگی از عوارض آن

3. David Harvey, "The Right to the City", International Journal of Urban and Regional Research, Vol. 27, No. 4, (2003), at 939–941.

4. David Harvey, *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution* (New York: VERSO 2012) at 84.

5. Ibid.

خواهد بود. هاروی در این جا به خوبی اقتصاد سیاسی را به زندگی روزمره پیوند می‌زند و تجربه شهری معاصر را با «هاله‌ای از آزادی انتخاب در بازار» تعبیر می‌کند تا «آرزوی شهری‌شدن» را برآورده سازد. وی این سبک زندگی را دستاورد «اخلاقیات نئولیبرالی فردباورانه مالکیت محور» قلمداد می‌کند که تنها حاصل آن افزایش انزوای فردی، اضطراب و اختلالات روانی است، در فضایی که وی آن را یکی از دستاوردهای اجتماعی می‌داند که در تاریخ بشر برای تحقق خواسته‌های درونی‌مان ساخته شده است [شهر].^۱

۳-۱. شهروند و حقوق شهروندی

شهروند «فردی است در رابطه با یک دولت، که از سویی برخوردار از حقوق سیاسی و مدنی است و از سوی دیگر در برابر دولت تکلیف‌هایی به عهده دارد.» یا به تعبیر آقای گیدنز: «عضو یک اجتماع سیاسی، که دارای حقوق و وظایفی در ارتباط با این عضویت است». حقوق شهروندی هدیه الهی و جزء حقوق ذاتی و فطری انسان‌هاست. از صفات انسانی محسوب می‌شود، کسی نمی‌تواند هدیه کند، غیرقابل انتقال است، تقسیم‌ناپذیر است، عناصر آن لازم و ملزوم یکدیگر هستند، جهانی است؛ زیرا حق مسلم هر عضو خانواده بشری است و هر فرد در هر مکانی که باشد و از هر رنگ، نژاد، جنس، زبان و مذهبی که باشد استحقاق برخورداری از آن را دارد، حقوق شهروندی با این مفاهیم امروزه جهانی شده و ارزش معنوی پیدا کرده است.^۲

در ایران محتوای قانون اساسی در رابطه با حقوق شهروندی به ۳ دسته تقسیم می‌شود. دسته نخست: حقوقی که بدون قید و شرط حق همه افراد جامعه شناخته می‌شود که بیشترین اصول (۱۶ اصل) به حقوق شهروندی مربوط می‌شود مانند تامین امنیت قضایی عادلانه شهروند، مسکن، انتخاب شغل. دسته دوم: قوانینی است که در متن اصل قانون مقید و محدود شده که قید حکم به قانون تعیین گردیده است (۷ اصل). «تبعید ممنوع است، مگر به حکم قانون». دسته سوم: قوانینی است که ناظر بر (حقوق مشروط) شهروندان است که

1. David Harvey, "The Right to the City", International Journal of Urban and Regional Research, Vol. 27, No. 4, (2003), at 939-941.

۲. حسین مهرپور، حقوق بشر در اسناد بین‌المللی و موضع جمهوری اسلامی ایران (تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۹۴)

در متن قانون لحاظ شده است مانند استقلال، آزادی، وحدت ملی و موازین اسلامی، عدم مخالفت با اسلام و مصالح عمومی و حقوق دیگران. حقوق شهروندی در قانون برنامه چهارم اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی توسط جمهوری اسلامی ایران از تاریخ اول فروردین ۱۳۸۴ لازم الاجرا بوده است.^۱

منشور حقوق شهروندی در ایران با هدف استیفا و ارتقای حقوق شهروندی و به منظور تدوین «برنامه و خط‌مشی دولت»، موضوع اصل ۱۳۴ قانون اساسی تنظیم شده و شامل مجموعه‌ای از حقوق شهروندی است که یا در منابع نظام حقوقی ایران شناسایی شده‌اند و یا دولت برای شناسایی، ایجاد، تحقق و اجرای آنها از طریق اصلاح و توسعه نظام حقوقی و تدوین و پیگیری تصویب لوایح قانونی یا هرگونه تدبیر یا اقدام قانونی لازم، تلاش جدی و فراگیر خود را معمول خواهد داشت. ۱۳۰ ماده منشور به موجب اصول ۱۱۲ و ۱۱۳ قانون اساسی بر عهده رئیس جمهور نهاده شده است. سرفصل‌های این منشور در دسته‌های حق حیات، سلامت و کیفیت زندگی؛ حق کرامت و برابری انسانی؛ حق آزادی و امنیت شهروندی؛ حق مشارکت در تعیین سرنوشت، حق اداره شایسته و حسن تدبیر؛ حق آزادی اندیشه و بیان؛ حق دسترسی به اطلاعات؛ حق دسترسی به فضای مجازی؛ حق حریم خصوصی؛ حق تشکل، تجمع و راهپیمایی؛ حق تابعیت، اقامت و آزادی رفت و آمد؛ حق تشکیل و برخورداری از خانواده؛ حق برخورداری از دادخواهی عادلانه؛ حق اقتصاد شفاف و رقابتی؛ حق مسکن، حق مالکیت؛ حق اشتغال و کار شایسته؛ حق رفاه و تامین اجتماعی؛ حق دسترسی و مشارکت فرهنگی، حق آموزش و پرورش، حق محیط زیست سالم و پایدار؛ حق صلح، امنیت و اقتدار ملی تنظیم شده است.^۲

۲. روش پژوهش

در بخش نخست به منظور بررسی داده‌ها و اطلاعات جمع‌آوری شده مبتنی بر مرور منابع نظری و اسناد موجود به‌ویژه مقالات علمی - پژوهشی، از روش دلفی و مدل شاخص اجماع

۱. قسیم اخگر، شهروند کیست، چه وظایف و مسئولیت‌هایی در قبال دولت و جامعه و دارد؟، چاپ هشتم (تهران: آرمانشهر، ۱۳۹۵) ص ۱۲۶.

۲. محمد مصلح، «حقوق شهروندی در قوانین ایران و قوانین بین‌المللی»، اولین همایش بین‌المللی مدیریت و علوم انسانی، (۱۳۹۶)، ص ۹۱.

برای تعیین اهمیت، قطعیت و اولویت متغیرها استفاده شده است. از آنجایی که هیچ قانون قوی و صریحی در مورد نحوه انتخاب و تعداد متخصصین وجود ندارد و تعداد آنها وابسته به عوامل مختلفی است. این عوامل شامل مشابهت و عدم مشابهت نمونه، هدف یا وسعت مشکل، کیفیت تصمیم‌گیری، توانایی تیم تحقیق در اداره مطالعه، اعتبار داخلی و خارجی، زمان جمع‌آوری داده‌ها و منابع در دسترس و دامنه مسأله می‌باشند. همچنین، پذیرش پاسخ‌ها نیز می‌تواند بر تعداد متخصصین تاثیر بگذارد. تعداد شرکت کنندگان معمولاً کمتر از ۵۰ نفر و اکثراً ۱۵ الی ۲۰ نفر و در گروه‌های مشابه معمولاً ۱۰ الی ۱۵ نفر است. بر این مبنا حجم نمونه آماری با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس، از ۳۰ نفر متخصص با روش غیرتصادفی یا نمونه‌گیری هدفمند، شامل اساتید دانشگاه و کارشناسان مسائل شهری و حقوقی در حوزه حق بر شهر و آینده‌پژوهی است که در دوره مورد بررسی به انجام رسیده است. واحد آماری نیز کارشناسان شهری هستند. جدول شماره ۱، نحوه گزینش جامعه آماری هدف را نشان می‌دهد. در ادامه این مطالعه معیارهایی که در ارزیابی وضعیت حق بر شهر در شهر اصفهان نقش دارند با استفاده از روش دلفی شناسایی شده است.

روش دلفی که توسط /ولاف هلمر برای ارزیابی نظرات کارشناسان و متخصصان مربوط به هر رشته تخصصی ابداع شده، برای رسیدن به یک اجماع نظر در مورد وقوع یا عدم وقوع رویدادی در بازه زمانی مشخص در آینده به کار می‌رود. هدف این روش دسترسی به مطمئن‌ترین توافق گروهی برای یک موضوع مورد بحث خواهد بود که با استفاده از پرسشنامه و نظرخواهی از خبرگان به دفعات مکرر و چندین دوره با توجه به بازخورد حاصل از آنها انجام می‌شود. در پایان هر دوره، نتایج به‌دست آمده بر اساس آمارگیری از قضاوت گروه محاسبه شده و در دوره‌های بعدی از آنها استفاده می‌شود و نتایج در اختیار گروه قرار می‌گیرد. در پایان جمع‌بندی و تحلیل مجموعه دیدگاه‌ها و ایده‌های افراد، مبنای هدف‌گذاری و تدوین برنامه یا تصمیم‌گیری قرار می‌گیرد. در این راستا برای شناسایی معیارها و تدوین مؤلفه‌های سنجش حق بر شهر در شهر اصفهان از روش دلفی استفاده شده است که نتیجه آن معرفی ۴ بعد، ۱۶ مؤلفه و ۸۵ شاخص بوده است.

۲-۱. نحوه محاسبه شاخص اجماع و قطعیت

این شاخص مؤید آن است که صاحب‌نظران این مطالعه تا چه حد نسبت به خرده ابعاد و معرف‌های حق بر شهر، توافق دارند و میزان قطعیت متغیر در آینده به چه نحوی می‌باشد. لازم به ذکر است که ابعاد حق بر شهر بر اساس نظرات و پیشنهادات پاسخگویان انتخاب شده است. اما برای به اجماع رسیدن در باب خرده ابعاد و معرف‌های این فرایند، پنج گزینه به شکل زیر طراحی شد: الف- با این خرده بعد کاملاً موافقم، ب- با این خرده بعد تا حدی موافقم، پ- با این خرده بعد تا حدی مخالفم، ت- با این خرده بعد کاملاً مخالفم و ج- نظر بینابین. پس از گردآوری داده‌ها در این مرحله، شاخص اجماع به شکل زیر محاسبه شده است:

$$\frac{\text{تعداد پاسخ‌ها به گزینه الف} \times ۲ + \text{تعداد پاسخ‌ها به گزینه ب} \times ۱ + \text{تعداد پاسخ‌ها به گزینه پ} \times (-۱) + \text{تعداد پاسخ‌ها به گزینه ت} \times (-۲) + \text{تعداد پاسخ‌ها به گزینه ج}}{\text{تعداد کل پاسخ‌ها به گزینه‌های الف تا ج}}$$

هرچه شاخص اجماع به صفر نزدیکتر باشد نشان دهنده تشتت آرا در باب خرده ابعاد انتخابی برای سنجش بعد مورد نظر و هر چه مقدار شاخص اجماع از صفر دورتر باشد نشانگر توافق بر سر موضوع مورد نظر است. در این مطالعه مقدار شاخص اجماع، بر برداری « ۲+ تا ۲- » نشان داده شده تا میزان اجماع خبرگان کاملاً مشخص شود.

۳. بحث و یافته‌ها

در اینجا از روش شاخص اجماع که برگرفته از مدل دلفی می‌باشد جهت تعیین اجماع، اهمیت و اولویت متغیرها استفاده شده است. شاخص اجماع روشی برای اندازه‌گیری میزان همسویی نخبگان در مورد جهت تغییرات، میزان اهمیت یا سایر مشخصه‌های عوامل مورد بررسی است. در این روش با دریافت نظرات خبرگان در مورد عوامل و پیشران‌ها، میزان اجماع آنها در مورد جهت تغییرات آینده یک پیشران و احتمال وقوع پیش‌فرض‌های مختلف پیشران‌ها و اولویت‌بندی‌ها بررسی شد. نتایج نظرات خبرگان و فراوانی امتیازها در گزینه‌های مختلف از طریق فرمول شاخص اجماع بررسی شد که با توجه به تعداد گزینه‌ها

و وضعیت طیف گزینه‌ها، عددی بین صفر تا $N \pm$ حاصل شد که هر چه عدد به صفر نزدیکتر باشد، بیانگر عدم اجماع خبرگان و هر چه بیشتر باشد بیانگر عدم اجماع خبرگان است.

در این بخش، به‌طور کلی فرایند اجرای روش دلفی در این مطالعه به شرح زیر صورت گرفته است:

۱- شرکت کنندگان در این مطالعه انتخاب و از آنان خواسته شد در پاسخ به مجموعه‌ای از سؤالات پرسشنامه بسته حق بر شهر که برآمده از مرحله اول مطالعه (مطالعات کتابخانه‌ای) بوده است، افکار، پیشنهادها و نظرات بی‌نام و نشان خود را عرضه دارند تا از خلال این بخش به اجماع و توافق نظر در باب ابعاد مختلف حق بر شهر نائل آیند.

۲- پس از تحلیل اولیه پاسخنامه‌ها، هر پاسخگو بازخورد دوره اول (مانند میانه) جواب‌های همه پاسخگویان را دریافت و دور دوم پاسخگویی برای مشخص ساختن شدت سازگاری یا ناسازگاری با میانگین پاسخ‌های گروه، همچنین جهت دستیابی به میزان اجماع و اهمیت ابعاد و خرده ابعاد حق بر شهر انجام شد.

۳- همچون مرحله قبل، بار دیگر بازخورد نتایج به شرکت کنندگان برحسب میانه پاسخ گروه و همچنین برای مشخص ساختن میزان اهمیت و همچنین اولویت‌بندی شاخص‌ها، ارسال و بازتحلیل شد. سرانجام بر اساس نتایج پرسشنامه‌ها و براساس فرایند منطقی شاخص‌سازی به طراحی و تدوین شاخص‌های مورد نظر پرداخته شد. اطلاعات پرسشنامه‌ای شامل معیارها و شاخص‌های جهانی حق بر شهر و سایر معیارهای مستخرج از مقالات علمی در زمینه حق بر شهر بوده است. در پرسشنامه تهیه شده علاوه بر بکارگیری جدول امتیازدهی طیف لیکرت که بر مبنای پنج درجه اهمیت تشکیل شده است، از یک سوال باز نیز برای ذکر شاخص‌های دیگری که به نظر متخصصان در لیست پیشنهادی نیامده است استفاده شد. پرسشنامه‌های یاد شده این امکان را برای متخصصان فراهم نمودند تا نظرات خود را راجع به میزان اهمیت معیارها و شاخص‌ها در فرآیند ارزیابی حق بر شهر در شهر اصفهان با استفاده از مقیاس لیکرت (جدول ۱) بیان کرده و در صورت نیاز، معیارها یا شاخص‌های جدیدی را به لیست اضافه نمایند. اطلاعات پرسشنامه‌ای در طی سه مرحله به روش دلفی از متخصصان جمع‌آوری شد.

جدول ۲- تعیین درجه اهمیت معیارها و زیرمعیارها بر اساس مقیاس لیکرت

۱	۲	۳	۴	۵
بی اهمیت	کم اهمیت	با اهمیت	اهمیت زیاد	اهمیت بسیار زیاد

برای جمع بندی آرای پرسش شوندگان، میانگین و انحراف معیار هر یک از شاخص ها برای هر مرحله محاسبه و در مراحل بعدی در اختیار کارشناسان شرکت کننده قرار گرفت و از آنها خواسته شد پاسخ های دریافتی را دوباره مرور نموده در صورت نیاز در نظرات و قضاوت های خود تجدیدنظر کرده و دلایل خود را در موارد عدم توافق ذکر نمایند. در این مطالعه برای اولویت بندی تلخیص، معیارها و شاخص هایی که متوسط رتبه سه یا بالاتر را کسب کردند پذیرفته و با توجه به میانگین آنها اولویت بندی شدند. در پایان، شاخص های تحقیق بر مبنای اعلام نظر نهایی گروه دلفی و بر مبنای اولویت کسب شده لیست شد. در این پژوهش به منظور بررسی پایداری درونی سوال های پرسشنامه، از تکنیک سنجش پایایی ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که با توجه به مقدار این ضریب $(\alpha = 0.9)$ ، پایایی پرسشنامه مورد تایید قرار گرفت.

جدول ۳- ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های مورد ارزیابی حق بر شهر

شاخص	مولفه	بعد
کارایی و اثربخشی خدمات شهرداری	حق اثربخشی و کارایی	بعد حکمرانی خوب شهری
مدت زمان اجرای خدمات شهری		
تنوع و دامنه خدمات شهرداری		
استفاده بهینه از منابع در ارائه خدمات شهری		
اطلاع از آخرین دستاوردهای تحقیقی و نوآوری‌ها		
توزیع یکسان خدمات در سطح شهر	حق عدالت و برابری	
مقابله یکسان با فعالیت غیرقانونی شهرداری		
حق دسترسی به خدمات اولیه		
فرصت‌های مناسب برای امکانات رفاهی		
مشارکت مردم از طریق شوراهای محلی		
مشارکت مردم در تصمیم‌گیری شهرداری	حق مشارکت	
مشارکت مردم در سرمایه‌گذاری اقتصادی		
همکاری جوانان در شکل‌گیری تشکل مردمی غیردولتی		
نقش مردم در اجرای طرح‌های شهری		
گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن		
انتشار رسمی قراردادهای شهرداری	حق دسترسی به اطلاعات	
دسترسی به سیاست‌های درآمدی و هزینه مدیریت شهری		
اعلام عمومی طرح‌های توسعه شهری		
آگاهی مردم از قوانین و مقررات شهری		
تناسب قوانین با مسائل موجود شهری		
احترام به قوانین از طرف مدیران شهری	حق قانونمندی	
فامیل‌گرایی در مدیریت شهری		
شایسته‌سالاری در مدیریت شهری		
برخورد با مسئولین مفسد در ادارات شهری		
نماینده‌گی محلی برای بازرسی مدیریت شهری		
	حق ثبات سیاسی و مبارزه با فساد	

ادامه جدول ۳-

شاخص	مولفه	بعد
آگاهی شهروندان در مواجهه با فجایع شهری	حق آمادگی اضطراری	بعد حفاظت در برابر خطر
میزان فجایع شهری (آتش سوزی، سیل، گرما و غیره)		
برنامه‌های آموزشی برای آمادگی در برابر فجایع شهری		
میزان دسترسی به خدمات پشتیبانی در مواقع اضطراری		
کیفیت خدمات‌رسانی مراکز پشتیبانی در مواقع اضطراری		
دید و نظارت عمومی در شهر	حق سلامت و ایمنی	
نور و روشنایی در شهر		
مسیرهای مخفی و جدا افتاده		
فضاهای جدا افتاده و فاقد کاربری		
ترافیک در مناطق مسکونی		
ایمن بودن مبلمان شهری		
آلودگی صوتی		
آلودگی بوی نامطبوع		
آلودگی دود و گرد و غبار		
تصادفات در محله		
میزان جرایم در محله	حق مراقبت‌های خاص	
دسترسی به خدمات و حفاظت‌های خاص		
کیفیت خدمات و حفاظت‌های خاص		
دسترسی به خدمات درمانی در مواقع اضطراری		
کیفیت خدمات درمانی در مواقع اضطراری	حق به مسکن	بعد کالبدی
تعداد اتاق‌های در دسترس		
مناسب بودن نورگیری واحد مسکن		
مناسب بودن آب، حمام، دفع فاضلاب		
وجود سیستم تهویه مناسب		
سازگاری با کاربری‌های همجوار		
دوری از کاربری‌های ناسازگار		
کیفیت مصالح ساختمانی		
نمای مطلوب واحد مسکونی		

ادامه جدول ۳-

بعد	مولفه	شاخص
بعد کالبدی	حق تحرک و جابجایی	ترافیک در مناطق مسکونی
		دسترسی به مناطق پیاده‌روی
		دسترسی به مسیرهای دوچرخه‌سواری
		دسترسی به مسیرهای خاص برای معلولان
		دسترسی به حمل‌ونقل عمومی
		هزینه‌های حمل و نقل عمومی
	حق امکانات و زیرساخت‌های شهری	دسترسی به اینترنت پرسرعت
		دسترسی به خدمات تجاری
		دسترسی به امکانات تفریحی و گردشگری
		دسترسی به امکانات فرهنگی و اجتماعی
		دسترسی به امکانات ورزشی
		کیفیت رویدادها و برنامه‌های ورزشی و فرهنگی
بعد اجتماعی	نیازهای اساسی	دسترسی مناسب به پارک و فضای سبز
		امید به زندگی
		میزان فقر در جامعه
		درصد جمعیت با دسترسی به منبع آب سالم
		کیفیت خدمات آموزشی
		رضایت از اشتغال
	پیوستگی اجتماعی	میزان بیکاری
		حس تعلق به محیط شهری
		احساس انزوا
		احساس پیچیده بودن امور
		تعامل اجتماعی در محیط شهری
		مسئولیت‌پذیری در جامعه
	آگاهی و مشارکت	میزان سطح آگاهی ساکنان نسبت به اهمیت محیط زندگی خود
		مشارکت در فعالیت‌های محلی
		مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی و تفریحی
		مشارکت در فعالیت‌های مذهبی
		رضایت از دسترسی به خدمات شهری
		رضایت از کیفیت خدمات شهری
کیفیت زندگی		حس نشاط در زندگی
		سرزندگی و هویت محل زندگی

در پایان مرحله اول پس از جمع‌آوری پاسخ اعضای گروه دلفی و خلاصه کردن، اصلاح و ادغام معیارها و شاخص‌های مشابه، در مجموع از میان ۱۶ مؤلفه و ۸۵ شاخص، ۳۸ مورد شناسایی شد. این معیارها و شاخص‌ها گزینه‌هایی از معیارها و شاخص‌های جهانی حق بر شهر و سایر معیارها و شاخص‌های مستخرج از مقالات علمی در این زمینه بوده است که در این مطالعه به صورت * و + در کنار شاخص‌ها نشان داده شده است.

نتایج مراحل چهارگانه روش دلفی در جدول‌های زیر نشان می‌دهد که انحراف معیار پاسخ‌های گروه دلفی درباره میزان اهمیت عوامل در مرحله چهارم روش دلفی نسبت به سایر مراحل کمتر بوده است، یعنی همگرایی شرکت کنندگان در انتخاب پاسخ‌ها در قیاس با مراحل قبلی به مراتب بیشتر بوده است. از این رو با توجه به اتفاق نظر میان اعضای دلفی یعنی همگرا شدن نظر آنها، در مرحله چهارم ضرورتی به تکرار نظرخواهی نبوده و این مرحله به عنوان مرحله نهایی انتخاب شد. نتایج پرسشنامه مرحله‌های دوم، سوم و چهارم در جدول‌های ۳ تا ۲۰ قابل مشاهده است.

جدول ۴- امتیازدهی شاخص‌های بعد حکمرانی خوب شهری در مرحله دوم، سوم و چهارم

مؤلفه ۱، حق اثر بخشی و کارایی						
میانگین رتبه‌های متخصصین			انحراف معیار			شاخص
چهارم	سوم	دوم	چهارم	سوم	دوم	
۳.۰۵	۳.۱۹	۲.۹۷	۱.۴۵	۱.۵۲	۱.۵۵	** کارایی و اثربخشی خدمات شهرداری
۳.۱۳	۳.۰۲	۳.۰۲	۱.۰۱	۱.۱۳	۱.۰۱	+ مدت زمان اجرای خدمات شهری
۲.۹۴	۲.۶۱	۲.۷۷	۰.۹۲	۰.۹۹	۱.۲۰	*** تنوع و دامنه خدمات شهرداری
۳.۳۸	۳	۳.۲۵	۱.۱۵	۱.۱۹	۱.۲۷	** استفاده بهینه از منابع در ارائه خدمات شهری
۳.۹۴	۳.۶۹	۲.۵۸	۱.۲۱	۱.۲۶	۱.۲۰	اطلاع از آخرین دستاوردهای تحقیقی و نوآوری‌ها
مؤلفه ۲، حق عدالت و برابری						
۳.۶۶	۳.۲۲	۳.۱۳	۱.۰۸	۱.۰۹	۱.۱۵	توزیع یکسان خدمات در سطح شهر
۳.۵۲	۳.۶۹	۳.۷۵	۱.۱۶	۱.۱۹	۱.۲۷	** مقابله یکسان با فعالیت غیرقانونی شهرداری
۳.۷۲	۳.۲۲	۳.۲	۰.۸۷	۱.۰۴	۱.۱۰	** حق دسترسی به خدمات اولیه
۳.۴۴	۴.۰۲	۳.۹۴	۱.۱۴	۱.۱۵	۱.۲۱	+ فرصت‌های مناسب برای امکانات رفاهی

ادامه جدول ۴-

مؤلفه ۳، حق مشارکت						
شاخص			انحراف معیار			میانگین رتبه‌های متخصصین
دوم	سوم	چهارم	دوم	سوم	چهارم	
۱.۰۷	۱.۰۵	۰.۹۵	۳.۷۷	۳.۸۳	۴	*** مشارکت مردم از طریق شوراهای محلی
۱.۱۵	۱.۱۲	۱.۰۷	۳.۲۵	۳.۳۳	۴.۰۵	مشارکت مردم در تصمیم‌گیری شهرداری
۱.۰۴	۰.۹۳	۰.۹۲	۳.۹۴	۳.۸۸	۳.۶۱	مشارکت مردم در سرمایه‌گذاری اقتصادی
۱.۰۱	۰.۹۳	۰.۹۲	۳.۶۶	۳.۵۵	۴.۰۵	همکاری جوانان در شکل‌گیری تشکل مردمی غیردولتی
۱.۰۳	۱	۰.۹۷	۳.۷۴	۳.۸۰	۳.۸۰	*** نقش مردم در اجرای طرح‌های شهری
مؤلفه ۴، حق دسترسی به اطلاعات						
۱.۲۷	۱.۲۵	۱.۲۴	۳.۰۲	۲.۷۵	۳.۹۷	گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن
۱.۳۰	۱.۳۲	۱.۳۰	۳	۳.۱۹	۳.۲۲	*** انتشار رسمی قراردادهای شهرداری
۱.۲۲	۱.۱۴	۰.۸۴	۳.۵۱	۳.۶۶	۳.۲	دسترسی به سیاست‌های درآمدی و هزینه مدیریت شهری
۱.۱۵	۱.۱۲	۱.۰۳	۳.۵۸	۳.۶۳	۴.۰۸	*** اعلام عمومی طرح‌های توسعه شهری
۱.۲۲	۱.۲۱	۱.۱۶	۳.۴۱	۳.۶۶	۳.۸۰	گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن
مؤلفه ۵، حق قانونمندی						
۱.۲۱	۱.۲۱	۱.۲۰	۲.۶۹	۳.۰۵	۳.۸۰	*** آگاهی مردم از قوانین و مقررات شهری
۱.۱۰	۱.۰۸	۱.۰۴	۳.۴۴	۳.۳۷	۳.۱۷	+ تناسب قوانین با مسائل موجود شهری
۱.۲۲	۱.۱۶	۱.۰۵	۳.۷۵	۳.۶۹	۳.۱۷	*** احترام به قوانین از طرف مدیران شهری
مؤلفه ۶، حق ثبات سیاسی و مبارزه با فساد						
۱.۱۳	۱.۰۵	۱.۰۳	۳.۰۳	۳.۱۱	۳.۹۷	فامیل‌گرایی در مدیریت شهری
۱.۲۴	۱.۲۳	۱.۱۵	۳.۱۳	۳.۰۲	۲.۹۱	*** شایسته‌سالاری در مدیریت شهری
۱.۳۷	۱.۲۷	۱.۲۷	۱.۲۷	۱.۲۷	۱.۲۷	*** برخورد با مسئولین مفسد در ادارات شهری
۱.۱۹	۱.۱۹	۱.۱۹	۱.۱۹	۱.۱۹	۱.۱۹	نمایندگی محلی برای بازرسی مدیریت شهری

در بعد حکمرانی خوب شهری، ۶ مؤلفه با شاخص‌های متفاوت مورد ارزیابی گروه دلفی قرار گرفته است. در چهارمین دوره که آخرین دوره رفت و برگشت داده‌ها با گروه بوده است به ترتیب مؤلفه‌های حق مشارکت (۳.۹۰)، حق دسترسی به اطلاعات (۳.۶۵)، حق عدالت و برابری (۳.۵۸)، حق قانونمندی (۳.۳۸)، حق اثربخشی و کارآیی (۳.۲۶) و

حق ثبات سیاسی و مبارزه با فساد (۲.۳۳) بیشترین امتیاز میانگین را به دست آورده‌اند. در مولفه حق مشارکت به عنوان پراولویت‌ترین مولفه از دیدگاه گروه دلفی، به ترتیب شاخص‌های مشارکت مردم در تصمیم‌گیری شهرداری، همکاری جوانان در شکل‌گیری تشکل مردمی غیردولتی، مشارکت مردم از طریق شوراهای محلی، نقش مردم در اجرای طرح‌های شهری، مشارکت مردم در سرمایه‌گذاری اقتصادی بیشترین میانگین را کسب نموده‌اند. در مولفه حق دسترسی به اطلاعات به عنوان دومین مولفه اثرگذار، شاخص‌های اعلام عمومی طرح‌های توسعه شهری، گردش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن، انتشار رسمی قراردادهای شهرداری و دسترسی به سیاست‌های درآمدی و هزینه مدیریت شهری به ترتیب بالاترین میانگین‌ها را کسب نموده‌اند. در سومین مولفه اثرگذار، حق عدالت و برابری، شاخص‌های حق دسترسی به خدمات اولیه، توزیع یکسان خدمات در سطح شهر، مقابله یکسان با فعالیت غیرقانونی شهرداری، فرصت‌های مناسب برای امکانات رفاهی بیشترین امتیاز میانگین را دریافت نموده‌اند. در مولفه حق قانونمندی بیشترین میانگین به ترتیب متعلق به شاخص‌های آگاهی مردم از قوانین و مقررات شهری، احترام به قوانین از طرف مدیران شهری و تناسب قوانین با مسائل موجود شهر می‌باشد. در مولفه حق اثربخشی و کارایی، بیشترین میانگین‌ها به ترتیب به شاخص‌های اطلاع از آخرین دستاوردهای تحقیقی و نوآوری‌ها، استفاده بهینه از منابع در ارائه خدمات شهری، مدت زمان اجرای خدمات شهری، کارایی و اثربخشی خدمات شهرداری، تنوع و دامنه خدمات شهرداری تعلق گرفته است. در آخرین مولفه، حق ثبات سیاسی و مبارزه با فساد، بیشترین میانگین به فامیل‌گرایی در مدیریت شهری، شایسته‌سالاری در مدیریت شهری، برخورد با مسئولین مفسد در ادارات شهری و نمایندگی محلی برای بازرسی مدیریت شهری تعلق گرفته است.

مهمترین شاخص‌ها بدون در نظر گرفتن مولفه‌های آن به ترتیب اعلام عمومی طرح‌های شهری (۴.۰۸)، همکاری جوانان در شکل‌گیری تشکل مردمی غیردولتی (۴.۰۵)، مشارکت مردمی در تصمیم‌گیری شهرداری (۴.۰۵)، مشارکت مردم از طریق شوراهای محلی (۴.۰۰)، گزارش آزاد اطلاعات و سهولت دسترسی به آن (۳.۹۷) و فامیل‌گرایی در مدیریت شهری (۳.۹۷) می‌باشد.

جدول ۵- امتیازدهی شاخص‌های بعد حفاظت در برابر خطر در مرحله دوم، سوم و چهارم

مؤلفه ۷، حق آمادگی اضطراری						
شاخص	انحراف معیار			میانگین رتبه‌های متخصصین		
	دوم	سوم	چهارم	دوم	سوم	چهارم
*** آگاهی شهروندان در مواجهه با فجایع شهری	۱.۳۰	۱.۱۱	۱.۱۱	۳.۴۴	۳.۰۲	۲.۹۷
میزان فجایع شهری (آتش‌سوزی، سیل، گرما و غیره)	۱.۲۸	۱.۲۸	۱.۲۸	۱.۲۸	۱.۲۸	۱.۲۸
برنامه‌های آموزشی برای آمادگی در برابر فجایع شهری	۱.۱۸	۱.۱۵	۱.۱۲	۳.۵۲	۳.۸۶	۳.۸۶
*** میزان دسترسی به خدمات پشتیبانی در مواقع اضطراری	۱.۲۵	۱.۲۵	۱.۲۵	۱.۲۵	۱.۲۵	۱.۲۵
کیفیت خدمات‌رسانی مراکز پشتیبانی در مواقع اضطراری	۲.۹۴	۲.۹۴	۲.۹۴	۲.۹۴	۲.۹۴	۲.۹۴
مؤلفه ۸، حق سلامت و ایمنی						
*** دید و نظارت عمومی در شهر	۱.۳۳	۱.۲۷	۱.۲۶	۲.۷۵	۳.۰۲	۳.۲۲
** نور و روشنایی در شهر	۱.۱۸	۱.۱۶	۱.۰۱	۳.۰۸	۳.۰۵	۳.۳۳
** مسیرهای مخفی و جدا افتاده	۱.۲۶	۱.۲۵	۱.۱۷	۲.۱۹	۲.۵۸	۲.۷۷
فضاهای جدا افتاده و فاقد کاربری	۱.۳۶	۱.۳۱	۱.۱۷	۳.۱۹	۳.۴۱	۳.۳۶
+ ترافیک در مناطق مسکونی	۱.۳۲	۱.۱۴	۱.۱۰	۲.۸۳	۳.۱۹	۲.۹۷
ایمن بودن مبلمان شهری	۱.۱۸	۱.۱۷	۱.۰۴	۲.۸۳	۲.۷۹	۳
آلودگی صوتی	۱.۳۰	۱.۲۸	۱.۲۵	۳.۲۲	۳.۰۵	۳.۲۵
آلودگی بوی نامطبوع	۱.۱۶	۱.۱۴	۱.۰۵	۳.۲۲	۳.۰۵	۳.۲۵
آلودگی دود و گرد و غبار	۱.۱۳	۱.۱۰	۰.۸۹	۲.۵۸	۲.۵۵	۲.۶۳
تصادفات در محله	۱.۲۴	۱.۱۵	۱.۱۱	۲.۷۷	۲.۵	۲.۵۷
*** میزان جرایم در محله	۱.۳۱	۱.۲۷	۱.۲۶	۳.۰۲	۲.۴۷	۲.۹۶
مؤلفه ۹، حق مراقبت‌های خاص						
*** دسترسی به خدمات و حفاظت‌های خاص	۱.۱۷	۱.۱۴	۱.۱۳	۲.۹۷	۲.۸۰	۲.۰۸
+ کیفیت خدمات و حفاظت‌های خاص	۱.۱۴	۱.۱۳	۱.۲۱	۲.۸۸	۲.۷۵	۳.۱۱
دسترسی به خدمات درمانی در مواقع اضطراری	۱.۰۷	۱.۰۳	۰.۹۹	۳.۰۲	۲.۶۹	۳.۰۸
*** کیفیت خدمات درمانی در مواقع اضطراری	۱.۱۰	۱.۰۹	۱.۰۹	۲.۸۳	۲.۷۷	۲.۹۴

در بعد حفاظت در برابر خطر، سه مؤلفه حق آمادگی اضطراری، حق سلامت و ایمنی، حق مراقبت‌های خاص مورد ارزیابی گروه دلفی قرار گرفته است. بیشترین میانگین امتیاز

به ترتیب برای حق سلامت و ایمنی (۳۰۲)، حق مراقبت‌های خاص (۲۸۰) و حق آمادگی اضطراری (۲۴۶) به دست آمده است. در مولفه حق سلامت و ایمنی در آخرین دور از نتایج گروه دلفی بیشترین میانگین امتیاز به ترتیب به شاخص‌های فضاهاى جدا افتاده و فاقد کاربری، نور و روشنایی در شهر، آلودگی صوتی، آلودگی بوی نامطبوع، دید و نظارت عمومی در شهر، ایمن بودن مبلمان شهری، ترافیک در مناطق مسکونی، میزان جرائم در محله، مسیرهای مخفی و جدا افتاده، آلودگی دود و گرد و غبار و تصادفات در محله اختصاص یافته است. در مولفه حق مراقبت‌های خاص بیشترین میانگین به ترتیب به شاخص‌های کیفیت خدمات و حفاظت‌های خاص، دسترسی به خدمات درمانی در مواقع اضطراری، کیفیت خدمات درمانی در مواقع اضطراری، دسترسی به خدمات و حفاظت‌های خاص اختصاص یافته است. در مولفه حق آمادگی اضطراری به ترتیب شاخص‌های برنامه‌های آموزشی برای آمادگی در برابر فجایع شهری، آگاهی شهروندان در مواجهه با فجایع شهری، کیفیت خدمات‌رسانی مراکز پشتیبانی در مواقع اضطراری، میزان فجایع شهری (آتش‌سوزی، سیل، گرما و غیره) و میزان دسترسی به خدمات پشتیبانی در مواقع اضطراری اختصاص یافته است.

فارغ از در نظر گرفتن مولفه‌های اثرگذار، بیشترین میانگین در این بعد به شاخص‌های برنامه‌های آموزشی برای آمادگی در برابر فجایع شهری (۳۸۶)، فضاهاى جدا افتاده و فاقد کاربری (۳۳۶)، نور و روشنایی در شهر (۳۳۳)، آلودگی صوتی (۳۲۵) و آلودگی بوی نامطبوع (۳۲۵) اختصاص پیدا کرده است.

جدول ۶- امتیازدهی شاخص‌های بعد کالبدی در مرحله دوم، سوم و چهارم

مؤلفه ۱۰، حق به مسکن						
میانگین رتبه‌های متخصصین			انحراف معیار			شاخص
چهارم	سوم	دوم	چهارم	سوم	دوم	
۳۰۲	۲۰۶۸	۲۰۴۸	۱۰۱۸	۱۰۲۳	۱۰۱۴	** تعداد اتاق‌های در دسترس
۳۰۴۲	۳۰۰۸	۲۰۸۲	۱۰۰۶	۱۰۰۹	۱۰۱۵	مناسب بودن نورگیری واحد مسکن
۳۰۰۸	۲۰۸۸	۳۰۰۵	۱۰۲۹	۱۰۱۸	۱۰۲۱	** مناسب بودن آب، حمام، دفع فاضلاب
۳۰۱۶	۳۰۰۲	۲۰۹۴	۱۰۲۵	۱۰۲۷	۱۰۲۸	وجود سیستم تهویه مناسب
۳۰۲۵	۲۰۹۴	۲۰۹۷	۱۰۳۱	۱۰۳۴	۱۰۳۸	سازگاری با کاربری‌های همجوار

ادامه جدول ۶-

مؤلفه ۱۰، حق به مسکن						
میانگین رتبه‌های متخصصین			انحراف معیار			شاخص
چهارم	سوم	دوم	چهارم	سوم	دوم	
۲.۷۵	۲.۵۷	۲.۹۴	۱.۱۵	۱.۱۷	۱.۱۹	+ دوری از کاربری‌های ناسازگار
۳	۳.۰۸	۲.۷۷	۱.۳۷	۱.۳۸	۱.۴۱	*** کیفیت مصالح ساختمانی
۲.۷۵	۲.۶۹	۲.۶۶	۱.۲۰	۱.۳۰	۱.۳۳	نمای مطلوب واحد مسکونی
مؤلفه ۱۱، حق تحرک و جابجایی						
۱.۳۱	۱.۳۱	۱.۳۱	۱.۳۱	۱.۳۱	۱.۳۱	ترافیک در مناطق مسکونی
۱.۲۹	۱.۲۹	۱.۲۹	۱.۲۹	۱.۲۹	۱.۲۹	*** دسترسی به مناطق پیاده‌روی
۳.۸۶	۳.۸۶	۳.۵۲	۱.۱۲	۱.۱۵	۱.۱۸	دسترسی به مسیرهای دوچرخه‌سواری
۳.۴۱	۳.۱۶	۳.۲۵	۱.۱۸	۱.۲۳	۱.۳۳	دسترسی به مسیرهای خاص برای معلولان
۲.۸۸	۲.۸۶	۳.۱۶	۱.۰۶	۱.۰۷	۱.۰۸	*** دسترسی به حمل‌ونقل عمومی
۲.۱۴	۲.۳۷	۲.۵۲	۱.۰۸	۱.۳۷	۱.۴۰	هزینه‌های حمل و نقل عمومی
مؤلفه ۱۲، حق امکانات و زیرساخت‌های شهری						
۲.۲۲	۳.۱۱	۳.۲۷	۱.۰۹	۱.۲۵	۱.۳۰	** دسترسی به اینترنت پرسرعت
۳.۱۱	۲.۹۷	۳	۱.۱۰	۱.۲۲	۱.۲۴	دسترسی به خدمات تجاری
۳.۷۷	۳.۶۶	۳.۶۹	۱.۱۲	۱.۲۴	۱.۲۶	** دسترسی به امکانات تفریحی و گردشگری
۳.۸۰	۳.۵۵	۳.۵۲	۱.۰۹	۱.۱۰	۱.۱۳	*** دسترسی به امکانات فرهنگی و اجتماعی
۳.۸۸	۳.۷۵	۳.۸۳	۱.۱۱	۱.۲۵	۱.۱۸	دسترسی به امکانات ورزشی
۳.۱۶	۳.۱۳	۲.۴۴	۰.۹۷	۱.۱۷	۱.۲۰	کیفیت رویدادها و برنامه‌های ورزشی و فرهنگی

در بعد کالبد، سه مؤلفه حق به مسکن، حق تحرک و جابجایی و حق امکانات و زیرساخت‌های شهری توسط گروه دلفی مورد ارزیابی قرار گرفته است. در آخرین دوره رفت و برگشت داده‌های پژوهش، به ترتیب مؤلفه حق امکانات و زیرساخت‌های شهری (۳.۳۲)، مؤلفه حق به مسکن (۳.۰۷) و حق تحرک و جابجایی (۲.۴۸) بیشترین میانگین امتیازی را به دست آورده‌اند. در مؤلفه حق امکانات و زیرساخت‌های شهری به ترتیب شاخص‌های دسترسی به امکانات ورزشی، دسترسی به امکانات فرهنگی و اجتماعی، دسترسی به امکانات تفریحی و گردشگری، کیفیت رویدادها و برنامه‌های ورزشی و فرهنگی، دسترسی به خدمات تجاری و دسترسی به اینترنت پرسرعت بیشترین میانگین‌ها

را به دست آورده‌اند. در مولفه حق به مسکن بیشترین امتیازها به ترتیب به شاخص‌های مناسب بودن نورگیری واحد مسکن، سازگاری با کاربری‌های همجوار، تعداد اتاق‌های در دسترس، وجود سیستم تهویه مناسب، مناسب بودن آب، حمام، دفع فاضلاب، کیفیت مصالح ساختمانی، دوری از کاربری‌های ناسازگار و نمای مطلوب واحد مسکونی رسیده است و در مولفه حق تحرک و جابجایی بیشترین امتیازات توسط شاخص‌های دسترسی به مسیرهای دوچرخه‌سواری، دسترسی به مسیرهای خاص برای معلولان، دسترسی به حمل و نقل عمومی، هزینه‌های حمل و نقل عمومی، ترافیک در مناطق مسکونی و دسترسی به مناطق پیاده‌روی حاصل شده است.

فارغ از در نظر گرفتن مولفه‌های اثرگذار، مهمترین شاخص‌های این بعد به ترتیب شاخص‌های دسترسی به امکانات ورزشی (۳.۸۸)، دسترسی به مسیرهای دوچرخه‌سواری (۳.۸۶)، دسترسی به امکانات تفریحی و گردشگری (۳.۷۷)، مناسب بودن نورگیری واحد مسکن (۳.۴۲) و دسترسی به مسیرهای خاص برای معلولان (۳.۴۱) می‌باشد.

جدول ۷- امتیازدهی شاخص‌های بعد اجتماعی در مرحله دوم، سوم و چهارم

مؤلفه ۱۳، حق نیازهای اساسی						
شاخص	انحراف معیار			میانگین رتبه‌های متخصصین		
	دوم	سوم	چهارم	دوم	سوم	چهارم
*** امید به زندگی	۱.۲۵	۱.۲۲	۱.۲۰	۳.۰۲	۳.۰۸	۳.۴۱
میزان فقر در جامعه	۱.۱۰	۱.۰۵	۱.۰۱	۳.۱۶	۲.۹۱	۳.۰۵
+ درصد جمعیت با دسترسی به منبع آب سالم	۱.۲۰	۱.۱۵	۱.۱۳	۳.۵	۳.۰۲	۳.۵
کیفیت خدمات آموزشی	۱.۲۰	۱.۱۲	۰.۸۹	۲.۵۵	۲.۳۸	۲.۳۳
*** رضایت از اشتغال	۱.۳۱	۱.۲۹	۱.۲۷	۳.۳۸	۳.۱۶	۳.۵۵
میزان بیکاری	۱.۲۲	۱.۲۰	۱.۰۲	۳.۱۳	۳.۱۷	۳.۱۶
مؤلفه ۱۴، پیوستگی اجتماعی						
*** حس تعلق به محیط شهری	۱.۵۰	۱.۴۱	۱.۲۹	۲.۶۹	۲.۹۴	۲.۵۸
احساس انزوا	۱.۱۱	۱.۲۷	۱.۲۴	۳.۴۲	۳.۱۶	۳.۳۳
احساس پیچیده بودن امور	۱.۱۷	۱.۱۱	۱	۲.۷۴	۲.۷۷	۲.۴۲
*** تعامل اجتماعی در محیط شهری	۱.۳۲	۱.۳۰	۱.۱۵	۲.۸۸	۲.۸۸	۲.۴۷
مسئولیت‌پذیری در جامعه	۱.۰۹	۱.۰۷	۱.۰۵	۲.۳۶	۲.۵۸	۲.۲۵

ادامه جدول ۷-

مؤلفه ۱۵، آگاهی و مشارکت						
شاخص	انحراف معیار			میانگین رتبه‌های متخصصین		
	دوم	سوم	چهارم	دوم	سوم	چهارم
*** میزان سطح آگاهی ساکنان نسبت به اهمیت محیط زندگی خود	۱.۱۸	۱.۱۶	۱.۰۶	۲.۴۱	۲.۶۲	۲.۳۰
** مشارکت در فعالیتهای محلی	۱	۰.۹۳	۰.۸۲	۳.۲۷	۳.۳۱	۳.۲۸
مشارکت در فعالیتهای فرهنگی و تفریحی	۱.۱۸	۱.۱۵	۱.۱۱	۳.۲۷	۳.۰۸	۳.۱۹
مشارکت در فعالیتهای مذهبی	۱.۰۸	۱.۰۷	۱.۰۶	۲.۴۷	۲.۹۱	۲.۶۹
مؤلفه ۱۶، کیفیت زندگی						
*** رضایت از دسترسی به خدمات شهری	۱.۲۴	۱.۲۲	۱.۱۸	۲.۶۶	۲.۷۷	۳.۲۷
** رضایت از کیفیت خدمات شهری	۱.۳۱	۱.۱۲	۱.۲۷	۳.۵۱	۳.۳۸	۳.۷۲
+ حس نشاط در زندگی	۱.۴۷	۱.۴۴	۱.۳۹	۳.۶۲	۳.۲۷	۳.۷۷
** سرزندگی و هویت محل زندگی	۱.۳۵	۱.۲۵	۱.۲۲	۳.۳۸	۳.۲۵	۳.۴۴

در بعد اجتماعی، چهار مؤلفه حق نیازهای اساسی، پیوستگی اجتماعی، آگاهی و مشارکت و کیفیت زندگی توسط گروه دلفی مورد ارزیابی قرار گرفته است. در آخرین مرحله نتایج زیر به دست آمده است. مهمترین مؤلفه‌ها به ترتیب کیفیت زندگی (۳.۵۵)، حق نیازهای اساسی (۳.۱۶)، آگاهی و مشارکت (۲.۸۶) و پیوستگی اجتماعی می‌باشد. در مؤلفه کیفیت زندگی بیشترین میانگین به ترتیب به شاخص‌های حس نشاط در زندگی، رضایت از کیفیت خدمات شهری، سرزندگی و هویت محل زندگی و رضایت از دسترسی به خدمات شهری اختصاص یافته است. در مؤلفه حق نیازهای اساسی به ترتیب شاخص‌های رضایت از اشتغال، درصد جمعیت با دسترسی به منبع آب سالم، امید به زندگی، میزان بیکاری، میزان فقر در جامعه و کیفیت خدمات آموزشی بیشترین میانگین را به دست آورده‌اند. در مؤلفه آگاهی و مشارکت، بیشترین میانگین امتیازی به ترتیب توسط شاخص‌های مشارکت در فعالیتهای محلی، مشارکت در فعالیتهای فرهنگی و تفریحی، مشارکت در فعالیتهای مذهبی و میزان سطح آگاهی ساکنان نسبت به اهمیت محیط زندگی خود به دست آمده است. همچنین در مؤلفه پیوستگی اجتماعی بیشترین امتیازات

به ترتیب توسط شاخص‌های احساس انزوا، حس تعلق به محیط شهری، تعامل اجتماعی در محیط شهری، احساس پیچیده بودن امور و مسئولیت‌پذیری در جامعه به‌دست آمده است. علاوه بر این فارغ از توجه به نوع مولفه، بیشترین امتیازات میانگین به ترتیب به شاخص‌های حس نشاط در زندگی (۳.۷۷)، رضایت از کیفیت خدمات شهری (۳.۷۲)، رضایت از اشتغال (۳.۵۵)، درصد جمعیت با دسترسی به منبع آب سالم (۳.۵۰) و امید به زندگی (۳.۴۱) به‌دست آمده است.

با توجه به محاسبات انجام شده، بیشترین امتیاز میانگین برای بعد حکمرانی خوب شهری- در دور دوم (۳.۱۴)، در دور سوم (۳.۲۰)، در دور چهارم (۳.۳۶)- و در رتبه دوم بعد اجتماعی- در دور دوم (۳.۰۲)، در دور سوم (۲.۹۹)، در دور چهارم (۳.۰۵)- در رتبه سوم بعد کالبدی - در دور دوم (۲.۸۸)، در دور سوم (۲.۹۰)، در دور چهارم (۲.۹۶)- و در رتبه چهارم- در دور دوم (۲.۷۷)، در دور سوم (۲.۷۰)، در دور چهارم (۲.۷۶)- بعد حفاظت در برابر خطر قرار گرفته است.

نتیجه‌گیری

نتایج اولویت‌بندی ابعاد و مؤلفه‌ها و شاخص‌های حق بر شهر در شهر اصفهان با توجه به میانگین آنها نشان می‌دهد که تمام ۱۶ مؤلفه‌ای که توسط متخصصان مورد ارزیابی قرار گرفتند، پذیرفته شدند. در مجموع از میان ۸۵ شاخص ارزیابی شده توسط متخصصان، ۴۷ شاخص حذف و ۳۸ شاخص پذیرفته و بر اساس ابعاد و مؤلفه‌های حکمرانی خوب شهری، اجتماعی، حفاظت در برابر خطر و کالبدی مرتب شدند. این بررسی برای مؤلفه‌های هر بعد نیز به تفکیک انجام شد، به طوری که در بعد حکمرانی خوب شهری، به ترتیب مؤلفه‌های حق مشارکت (۳.۹)، حق دسترسی به اطلاعات (۳.۶۵)، حق عدالت و برابری (۳.۵۹)، حق قانونمندی (۳.۳۸)، حق اثربخشی و کارایی (۳.۲۹) و حق ثبات سیاسی و مبارزه با فساد (۲.۳۴) دارای بیشترین میانگین، در بعد حفاظت در برابر خطر به ترتیب مؤلفه‌های حق سلامت و ایمنی (۳.۰۳)، حق مراقبت‌های خاص (۲.۸) و حق آمادگی اضطراری (۲.۴۶) دارای بیشترین میانگین، در بعد کالبدی، مؤلفه‌های حق امکانات و زیرساخت‌های شهری (۳.۳۲)، حق به مسکن (۳.۰۸) و حق تحرک و جابجایی (۲.۴۸) به ترتیب با بیشترین میانگین و در نهایت در بعد اجتماعی، مؤلفه‌های کیفیت زندگی (۳.۵۵)،

نیازهای اساسی (۳.۱۷)، آگاهی و مشارکت (۲.۸۷) و پیوستگی اجتماعی (۲.۶۱) بیشترین میانگین را در بین سایر مؤلفه‌ها به خود اختصاص دادند.

جدول ۸- اولویت‌بندی ابعاد حق بر شهر

ابعاد	میانگین رتبه‌های کسب شده هر متخصص	اولویت
حکمرانی خوب شهری	۳.۳۶	۱
حفاظت در برابر خطر	۲.۷۶	۳
کالبدی	۲.۹۶	۴
اجتماعی	۳.۰۵	۲

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Ghodratollah Norozi



<https://orcid.org/0000-0003-0118-510X>

Seyed

Ahmad



<https://orcid.org/0009-0000-6960-1021>

Hosseininia

منابع

کتاب‌ها

- اسلامی، رضا و علیزادگان، فرانک، حق بر شهر (تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی، شهر دانش، ۱۳۹۹).
- کامیار، غلامرضا، شهر در پرتو رویه قضایی (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۹۵).
- مهرپور، حسین، حقوق بشر در اسناد بین‌المللی و موضع جمهوری اسلامی ایران (تهران: انتشارات اطلاعات، ۱۳۹۴).

مقاله‌ها

- حبیبی، سیدمحسن و امیری، مریم، «حق بر شهر؛ شهر موجود و شهر مطلوب آنچه هست و آنچه باید باشد»، مجله پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران، دوره ۵، شماره ۲، (۱۳۹۴).
- رهبری، لادن و شارع پور، محمود، «جنسیت و حق بر شهر: آزمون نظریه لوفور در تهران»، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ۱۵، شماره ۱، (۱۳۹۳).
- مصلح، محمد، «حقوق شهروندی در قوانین ایران و قوانین بین‌المللی»، اولین همایش بین‌المللی مدیریت و علوم انسانی در ایران (اولین همایش بین‌المللی و سومین همایش ملی)، تهران، (۱۳۹۶)، <https://sid.ir/paper/896095/fa>.
- اخگر، قسیم، شهروند کیست، چه وظایف و مسئولیت‌هایی در قبال دولت و جامعه دارد؟ دومین همایش بنیاد آرمانشهر، (۱۳۸۵)، <https://openasia.org/item/8986>.

پژوهش

- انصاری زاده، سلمان، تدوین مولفه‌های سنجش حق بر شهر در کلانشهر اصفهان، اصفهان، پژوهش اداره مطالعات معماری و برنامه‌ریزی معاونت شهرسازی و معماری شهرداری اصفهان، (۱۳۹۹).

پایان‌نامه

- عامریان، محمد، ارزیابی اثرات پروژه محور پیاده راه ۱۵ خرداد با تاکید بر گفتمان حق بر شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تربیت مدرس، (۱۳۹۴).

References

Books

- Butler, Chris & Henri Lefebvre, *Spatial Politics Everyday Life and the Right to the City* (New York: Routledge, 2012).

- Duncan, James S., *Housing and Identity: Cross-Culture Perspectives* (New York: Holmes and Meier, 1981).
- Harvey, David & Potter, Cuz, *Searching for the Just City* (London: Routledge, 2009).
- Harvey, David, *Rebel Cities: From the Right to the City to the Urban Revolution* (New York: Veso, 2012).
- Jenkins, Paul & Smith, Harry, *Urban Land Access in Sub-Saharan Africa: The Right to the City in Post-war Angola, In Boniburini* (Brussels: Les Cahiers d'architecture La Cambre-Horta, 2013).
- Makrygianni, Vaso & Tsavdaroglou, Charalampos, *The City of Crises, The Multiple Contestation of Southern European Cities* (Berlin: Verlag, 2013).
- Marcuse, Peter, *Cities for All: Proposals and Experiences towards the Right to the City* (Santiago: Habitat International Coalition, 2010).
- Purcell, Mark, *Recapturing Democracy: Neoliberalization and the Struggle for Alternative Urban Futures* (London and New York: Routledge, 2008).
- Sugranyes, Ana & Mathivet, Charlotte, *Cities for All Proposals and Experiences towards the Right to the City* (Santiago, Habitat International Coalition (HIC), 2010).
- Vogiazides, Louisa, *Legal Empowerment of the Poor Versus Right to the City: Implications for Access to Housing in Urban Africa* (Uppsala, Sweden: Nordkiska Afrikainstitutet, 2012).

- Weng, Guilan. *Moving towards Neoliberal(izing) Urban Space? Housing and Residential Segregation in Beijing* (London: Laplambert Academic Publishing, 2014).

Articles

- Badarinza, Cristian & Tarun Ramadorai, "Home Away from Home? Foreign Demand and London House Prices", *Journal of Financial Economics*, Vol. 130, No. 3, (2018).
- Brown, Alison, "The Right to the City: From Paris 1968 to Rio 2010, Urban Knowledge in Cities of the South", *HIC*, Vol. 37 , No. 3, (2011).
- Diamond, Rebecca, McQuade Tim and Qian Franklin, "The Effects of Rent Control Expansion on Tenants, Landlords, and Inequality: Evidence from San Francisco", *American Economic Review*, Vol. 109, No. 9, (2019).
- Fainstein, Susan S, "The Just City", *International Journal of Urban Sciences*, Vol. 18, No. 1, (2014).
- Fernandez, Rodrigo & Aalbers, Manuel B, "Housing and Capital in the Twentyfirst Century: Realigning Housing Studies and Political Economy", *Housing, Theory and Society*, Vol. 34, No. 2, (2017).
- Harvey, David, "The Right to the City", *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 27, No. 4, (2003).
- Harvey, David, "The Right to The City", *New Left Review*, Vol. 53, No. 4, (2008).
- Lefebvre Henri., "Le droit à la ville", *L'Homme et la société*, Vol. 6, No. 1, (1967).

- Leontidou, Lila, "Urban Social Movements in 'Weak' Civil Societies: The Right to the City and Cosmopolitan Activism in Southern Europe", *Urban Studies*, Vol. 47, No. 6, (2010).
- Marcuse, Peter, "From Critical Urban Theory to the Right to the City", Vol. 13, No. 2-3, (2009).
- Purcell, Mark, "Excavating Lefebvre: The Right to the City and Its Urban Politics of the Inhabitant", *GeoJournal*, Vol. 58, No. 2, (2002).
- Purcell, Mark, "Possible Worlds: Henri Lefebvre and the Right to the City", *Journal of Urban Affairs*, Vol. 36, No.1, (2014).
- Towe, Christopher, "IMF Policy Advice on Capital Flows: Multilateral Issues", IEO Background Paper No. BP/20-02/04 for IEO Evaluation of "IMF Advice on Capital Flows", (Washington: International Monetary Fund).
- Tsavdaroglou, Charalampos & Makrygianni, Vaso., "The Right Against the City, Athens During the Era of Crisis", *Unveiling the Right to the City*, Vol. 13, No.2, (2016).

Reports

- Boer, R. & Vries, J. de, "The Right to the City as a Tool for Urban Social Movements: The Case of Barceloneta", The 4th International Conference of the International Forum on Urbanism (IFoU) Amsterdam/Delft (2009).
- International Rescue Committee, *The Right to the City for Urban Displaced a Review of the Barriers to Safe and Equal Access to the City for the Displaced Residents of Dar es Salaam*, London, UK, (2017).

- Kaminis, G, (2010a), “The Right to The City”: 9 Priorities for Athens, Athens: [Manifesto of Campaign Trail] [in Greek] Retrieved from: www.gkaminis.gr (last accessed 15 June 2013).
- Wright, Ian, “Are We All Neoliberals Now? Urban Planning in a Neoliberal Era”, 49th ISOCARP Congress, (2011).

French

- Costes, Laurence, “Le Droit à la ville de Henri Lefebvre: quel héritage politique et scientifique?”, *Espaces et sociétés*, No. 1-2, (2010). French]
- Lefebvre, Henri, “Le droit à la ville. In: L'Homme et la société”, *L'Homme et la société*, Vol. 6, No. 1, (1967).

In Persian

Books

- Eslami, Reza & Alizadegan, Faranak, *The Right to the City* (Tehran: The SD Institute of Law Research & Study, 2020). [In Persian]
- Kamyar, Gholamreza, *The City in the Light of Judicial Procedure* (Tehran: Majd Publishers, 2016). [In Persian]
- Mehrpour, Hossein, *Human Rights in International instruments and the position of the Islamic Republic of Iran* (Tehran: Etelaat Publishers, 1995). [In Persian]

Article

- Qasim, Akhgar, "Who is a Citizen, What are his Duties and Responsibilities towards the Government and Society?", Arman Shahr Foundation, (2006). [In Persian]
- Mohsen, Habibi, Maryam Amini, "Right to the City from Current to Ideal City", Anesthesiology Research in Iran, Vol. 5, No. 2, (2015). [In Persian]
- Mosleh, Mohammad, "Citizenship Rights in Iranian Laws and International Laws", 1st National Conference, 3rd National Conference on Manegment and Humanistic Science Research, Tehran, [https:// sid. ir/ paper/896095/fa](https://sid.ir/paper/896095/fa) (2017). [In Persian]
- Rahbari, Laden & Sharapour, Mahmoud, "Gender and the Right to the City, Iranian Journal of Sociology, No. 1, Vol. 15, (2014). [In Persian]

Research

- Ansarizadeh, Salman, "Compilation of the Components of Measuring the Right to the City in the Metropolis of Isfahan", Isfahan, Research of the Department of Architectural Studies and Planning of the Vice-Chancellor of Urban Development and Architecture of Isfahan Municipality, (2020). [In Persian]

Thesis

- Amerian, Mohammad, "Evaluation of the Effects of the Khordad 15 Pedestrian Project with an Emphasis on the Discourse on the Right to the City", Master's Thesis in Urban Planning, Tarbiat Modares University, (2015). [In Persian]

Rules

- The Constitution of the Islamic Republic of Iran (1989).
- Law of the Fourth Economic, Social, Cultural Program (2005).
- Law of Country Divisions (1983).
- Charter of Citizen Rights (2016).



استناد به این مقاله: نوروزی، قدرت اله و حسینی نیا، سید احمد، «شناسایی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های حق بر شهر؛ مورد مطالعه: شهر اصفهان»، پژوهش حقوق عمومی، دوره ۲۶، شماره ۸۶ (۱۴۰۴)، ۱۵۱-۱۹۶.

Doi: 10.22054/QJPL.2024.77105.2954



The Quarterly Journal of Public Law Research is licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License